

Utanför det akademiska rummet

FORSKNINGS- UTVECKLINGS- OCH INNOVATIONSMILJÖER I PRAKTIKEN

Upplysningar om innehållet
Eva Marie Rigné, eva.marie.rigne@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2016

ISBN: 978-91-89661-63-9

Beställningsnummer: 5416, webbutik.skl.se

Text: SKL och författarna

Foto: Medverkande organisationer

Produktion: Magnus Gustafsson, Kommunförbundet Skåne

Tryck: Printhuset Electra AB, Malmö

Utanför det akademiska rummet

FORSKNINGS- UTVECKLINGS- OCH
INNOVATIONSMILJÖER I PRAKTIKEN

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Byggnadsstyrelsen
→

Förord

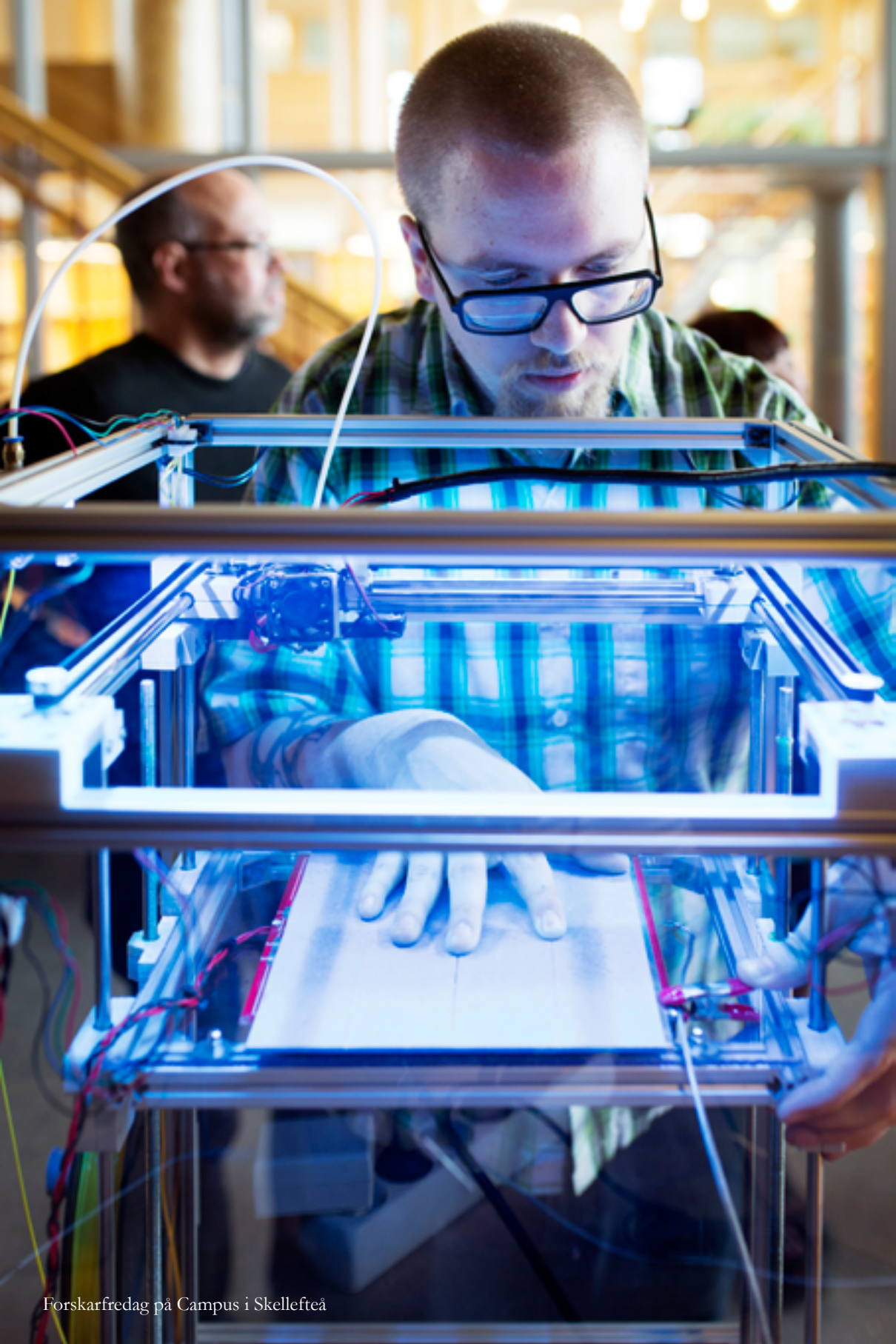
Ett hållbart och konkurrenskraftigt Sverige behöver forskning, utveckling och innovation (FUI) som bärande grund för en dynamisk samhällsutveckling. Sveriges kommuner, landsting och regioner bidrar redan idag i stor utsträckning till detta. Det finns många lokala och regionala miljöer som finansieras helt eller delvis av SKL:s medlemmar där forskning, utveckling och innovation pågår. Kommuner och regioner är också viktiga aktörer när det gäller att testa och tillämpa nya lösningar inom exempelvis hälso- och sjukvård och kollektivtrafik. Utvecklingsarbete sker ofta i nära samverkan mellan den politiska nivån, företagen, akademien och instituten samt även med organisationer inom exempelvis den sociala ekonomin, och kultur- och föreningsliv.

Denna rapport beskriver i form av exempel ett antal sådana miljöer mer ingående. Den har fått sin titel eftersom den handlar om aktiviteter som traditionellt är förlagda inom universitet och högskolor, men i dessa fall äger rum ”utanför det akademiska rummet”.

Göteborg i februari 2016

Birgitta Losman (MP)
Ordförande
Beredningen för tillväxt och regional utveckling
Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

Sammanfattning	8
Introduktion	10
Kommuner, landsting och regioner som kunskapsorganisationer	12
Perspektiv på innovation	20
Del 2 Presentation av FUI - miljöerna	23
Från FoU Skåne till forskningskommun	24
FoU-Socialtjänst Fyrbodal-för och med kommunerna	29
Utveckling och innovation genom forskning i Skellefteå kommun	36
FoU Helsingborg – fokus social hållbarhet	42
Utmaningsdrivet utvecklingsarbete i Örnsköldsvik	47
FoUI Norrbotten – regional utveckling	51
Del 3 Nyskapandet i forskning, utveckling och innovation	57
Del 4 Röster från politiker och kommunchefer	61
Del 5 Inslag i gott FUI-arbete	67
Sammanfattande slutsatser	75
Referenser i urval	76

Sammanfattning

När SKL senast studerade medlemmarnas forsknings- och utvecklingsmiljöer samlades flera exempel och presenterades i antologin ”Gott och blandat” 2009.

Då konstaterades att trots att miljöerna tog sig fram i obanad terräng, var de produktiva och inne i ett intensivt utvecklingsskede i ett allt brokigare forskningslandskap. Deras heterogenitet och förmåga att anpassa sig efter lokala kunskapsbehov sågs som en styrka, medan till de mer problematiska sidorna hörde bristen på långsiktig finansiering och stabilitet.

I SKL-rapporten ”FUI-miljöer i offentlig verksamhet – forsknings- utvecklings- och innovationsmiljöer i kommuner, landsting och regioner”, som utkom 2015 gjordes en allmän inventering av miljöernas geografiska utbredning och numerära tillväxt. Medan den syftade till en allmän beskrivning är inriktningen på föreliggande rapport att ge en kvalitativ inblick i vardagen för dessa FUI-miljöer. Exempel på frågeställningar som berörs är:

Vilka uppdrag har de? Hur organiseras verksamheten? Vilken typ av personal arbetar där? Har man kontakter med universitets- och högskolesektorn och i så fall på vilka sätt?

I föreliggande rapport fördjupas kunskapen om hur FUI-landskapet ser ut idag, sex år senare. Det första avsnittet ger en kortfattad bakgrund till framväxten av dagens FUI-miljöer. Den utveckling som skett från att vara FoU-miljöer som i huvudsak vänt sig till socialtjänsten, till att i dag omfatta samtliga områden kommuner och regioner ansvarar för, beskrivs närmare med tonvikt på framgångsfaktorer och innovation som en ny komponent i utvecklingsarbetet.

Rapporten presenterar i sin andra del sex olika exempel på forsknings- och utvecklingsmiljöer, från Norrland till Skåne, med mycket varierande former av organisering och finansiering. Ett gemensamt drag är att miljöernas inriktning har breddats. De är idag i flera fall inriktade på forskning, utveckling och innovation, inte FoU i den mening, som var den vanligt förekommande i början av 2000-talet.

FUI-miljöerna kan också ses som innovationer i sig själva, som nya varianter av kunskapsproducerande organisationer. Den tredje delen diskuterar vad som utgör det innovativa genom att lyfta fram själva essensen i FUI:

- Problemlösande utforskande arbetssätt
- Möten, nätverk, ständig dialog
- Närhet till praktiken, nya utforskade områden
- Experimentverkstäder och laboratorier
- Flexibilitet, tvärvetenskap och helhetssyn

Ett annat gemensamt drag är att FUI-miljöernas verksamhet vilar på formuleringar av vad som kan kallas lokal forskningspolitik. Varför satsar kommuner och regioner på forskning, utveckling och innovation? Intervjuerna med ansvariga politiker och chefstjänstemän i den fjärde delen, visar på intressanta resonemang om vikten av lokal kunskapsproduktion och hur denna kan utveckla kommuner som lärande organisationer. Resultaten från FUI förväntas kunna stärka praktiska verksamheter och berika forskningen, som unika skärningspunkter för dessa.

Slutligen ges en bild av vilka faktorer som är betydelsefulla för att skapa en god jordmån för tillväxt och utveckling av FUI-miljöerna. De kan ses som en motor för regional och kommunal utveckling. I denna del ställs frågor om FUI-miljöerna behöver en finansiering av mer långsiktig och hållbar karaktär. Behöver fler tvärvetenskapliga forskningsstudier kring kopplingen mellan FUI och regional utveckling initieras? Eller behöver någon form av nationellt branschforskningsinstitut, med uppgift att samordna och stödja kommunala och regionala FUI-miljöer, i samverkan med akademien, tillskapas?

Introduktion

Föreliggande rapport handlar om de forsknings- och utvecklingsmiljöer (FoU) i kommuner och landsting som startade i Sverige i några fall redan på 70-talet och deras utveckling mot de forsknings-, utvecklings- och innovationsmiljöer (FUI) som nu ser dagens ljus. Rapporten inleds med en kortfattad historik. En bild ges över utvecklingen från socialtjänstdriven FoU-verksamhet till den breddning som skedde omkring 2010 till att utveckla kommun- och regiondrivna FUI-miljöer. Därefter diskuteras metaperspektiv på kunskap, innovation, praktik och vetenskap. Sex exempel på FUI-miljöer ges i texten.

En diskussion förs om innovativa aspekter av FUI och en problematisering görs av kunskapsbegreppet, som numera inte är något exklusivt förbehållet för den akademiska arenan. Kommuner och regioner kan idag betraktas som viktiga kunskapsbärare, därigenom följer den expansiva utvecklingen av FUI-miljöer utanför det akademiska rummet.

Kommuner och regioner efterfrågar dynamisk kunskapsutveckling och innovation som påminner om den FoU som vi återfinner inom det privata näringslivet, där syftet är att åstadkomma reella innovationer som leder till förändring men också att förkorta processen mellan idé och resultat.

FUI-miljöerna som är verksamma i Sverige har närhet till både kommuner och regioner. De står för en kunskap som bärs upp både av idéer och initiativ till forskningsområden med kommunal och regional relevans. De har kontakt med lärosäten, med ett stort antal professionella på olika nivåer, verksamma i kommunerna, och äger dessutom instrument för kunskapsgenerering genom en flora av deltagarorienterade, dialogskapande metoder. FUI behövs som motor för lokal, regional och nationell utveckling och som dynamisk kunskapsnod i offentlig sektor. Det finns behov av en ny forsknings- och innovationspolitik anpassad till systemets faktiska utseende. Kommuner och regioner är kunskapsorganisationer av strategisk nationell betydelse för framtiden (SKL 2015b).

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har följt utvecklingen av dessa miljöer sedan 1990-talet. 2015 publicerades den senaste rapporten, ”FUI-miljöer i offentlig verksamhet” som ger en beskrivande överblick över deras utbredning och inriktning. Men det finns också behov av att konkretisera vad det är man gör i dessa miljöer och en mer djupgående inblick i deras organisering, finansiering och inriktningen på den forskning, utveckling och innovation som sker. Avsikten med denna rapport är att ge sådana kvalitativa fördjupningar i form av bilder av verksamheterna.

Textbidrag till rapporten har lämnats av: Kommunfullmäktiges ordförande Kent Andersson, Malmö; enhetschef Peter Arvebro, Helsingborg; utvecklingsstrateg Charlotte Berglund, Skellefteå; FoU-chef Anna-Karin Bergman, Helsingborg; forskningssamordnare Johan Eklund, Örnsköldsvik; forskningssamordnare Lena Finne Jansson, Örnsköldsvik; kommundirektör Magnus Haglund, Örnsköldsvik; FoUI-chef Ulf Hyvönen, Kommunförbundet Norrbotten; FUI-strateg Karen Lagercrantz, Kommunförbundet Skåne; FoU-strateg Lis Palm, Fyrbodal; FoU-samordnare Eva Marie Rigné, SKL och kommunalrådet Peter Waara, Haparanda. Dessutom finns material inarbetat som skrivits av professor em. Thomas Tydén, tidigare Dalarnas Forskningsråd och Högskolan Dalarna.

Redaktör för antologin har varit Karen Lagercrantz, som tillsammans med redaktionskommittén, fil. dr. Eva Marie Rigné och fil.dr. Ulf Hyvönen också varit huvudförfattare till rapporten.

Kommuner, landsting och regioner som kunskapsorganisationer

På senare tid har det i allt högre grad uppmärksammats att kommuner och regioner själva måste ta ansvar för att bygga upp tillförlitlig kunskap om sin verksamhet och olika utvecklingsinsatser (SOU 2003: 29; SKL 2009; Rigné et al. 2007). Det finns ett påtagligt behov av strategiska analyser på kort och lång sikt och därmed ett växande behov av att ta del av forskning men också av egen kunskapsuppbyggnad, grundad i regionala och lokala förhållanden. Verksamma inom kommunerna, landstingen och regionerna får anses vara de som bäst kan bedöma de lokala förutsättningarna för att utveckla kunskapsbaserade verksamheter medan rollen på nationell nivå bör vara av riktninggivande, stödande och underlättande karaktär.

Kunskapsdimensionen är också en nyckelfaktor i ett fungerande innovationssystem. Det handlar om att kunskapsbasen behöver utvecklas, att det finns god kunskapskommunikation mellan aktörerna i systemet, en öppenhet att vilja ta till sig ny kunskap och en nyfikenhet att kombinera olika kunskapstraditioner. Kunskap och innovation bidrar till ett akademiskt reflekterande klimat, engagerade medarbetare och attraktiva kommuner, kännetecknade av tillväxt och långsiktigt hållbar samhällsutveckling.

Inom den offentliga sektorn fanns vid slutet av 1970-talet intressenter – kommuner och landsting – med forsknings- och utvecklings(FoU)-behov och också vissa möjligheter att beställa, initiera eller i egen regi bedriva FoU. Efterhand blev det uppenbart att kommuner och landsting blivit alltmer beroende av forskning och utveckling och att de själva i allt högre grad måste syssla med olika former av utvecklingsarbete i direkt anslutning till verksamheten.

Genom Högskolereformen 1977 skapades en rad nya högskolor och s.k. högskoleregioner, huvudsakligen mindre och medelstora högskolor samt vårdskolor. Några fasta statliga forskningsresurser följde dock inte med och under de regionala högskolornas första tio år var forsknings- och utvecklingsarbetet mycket begränsat. Denna begränsning är en av flera förklaringar till att kommuner och landsting bildade egna forskningsinstitutioner¹.

1 Regeringspropositionen 1959:105 pekade ut forskningen som ”den mest dynamiska kraften” i samhällsutvecklingen, och 1960- och 70-talen karakteriserades av denna syn. En forskningsberedning tillsattes 1962 (Sandström 1994) som kom att bilda mönster för nya, kontinuerligt verkande kontaktytor mellan politik och forskning där den senare förväntades bidra med planeringsunderlag för det moderna välfärdssamhället. Fler viktiga steg togs genom utbildningsreformerna U68 och H77 och Forskningsrådsutredningen (SOU 1977:52).

Staten finansierade från 1990-talets början forskningsprogram om den offentliga sektorn, inklusive kommuner och regioner. Detta banade väg för en etablering av olika forskningscentra runtom i landet, varav många byggde sin verksamhet i tät samverkan med exempelvis kommuner (Rigné 2012: 13-4).

Det fanns dock föregångare till FoU-enheterna redan på 1960- och 1970-talen i Stockholm. Ett tidigt exempel på en s.k. fältforskningsstation fanns i Dalby i Skåne. Verksamheten startades och drevs av Harald Swedner, som tillträdde Sveriges första professur i socialt arbete vid Göteborgs Universitet 1979. Idéerna bakom dessa tidiga FoU-enheter var många gånger inspirerade av Participatory Action Research (PAR) och syftade till olika typer av social aktionsforskning, att i dialog med medborgarna åstadkomma förändring. Man kan också i det här sammanhanget peka på ett mindre antal reguljära forskningsprojekt vid universitet/höskolor som uppmärksammats lokalt och som haft betydelse för metodutvecklingsarbetet inom det specifika sociala problemområdet.

Uppbyggnad av FoU-enheter inom socialtjänsten i Sverige har varit föremål för en nationell satsning sedan 1995. Initialt med betoning på att enheterna skulle ge stöd till en lokalt baserad kunskapsuppbyggnad. Sedan 2010 finns, efter en skarpare formulering av kvalitetsbegreppet inom Socialtjänstlagen, en statligt finansierad satsning på regionala stödstrukturer för evidensbaserad socialtjänst. Denna innehåller till viss del ett forskningsperspektiv, inte minst uppmärksammas det s.k. brukarperspektivet, men idag finns inga riktade medel till FoU-miljöer.

Avsikten med den statliga utredning, SOU 2008:18, som låg till grund för en evidensbaserad socialtjänst, var att åstadkomma mer samstämmighet och en långsiktighet i kunskapsstyrningen gentemot kommunerna genom att öka forskningsanknytningen i arbetet inom socialtjänsten. Med den evidensbaserade medicinen som förebild, menar utredningen att bedömningar och beslut inom socialtjänsten ska vila på en sammanvägning av tre kunskapskällor; den professionelles kunskap, professionens erfarenheter, brukarens erfarenheter och önskemål samt den bästa tillgängliga vetenskapliga kunskapen. Det fanns också en uttalad avsikt att implementera standards innehållande enhetliga begrepp och termer, med medicinsk vetenskap som förebild, inom socialtjänsten. Införandet av *Evidence Based Practice* (EBP) i Sverige är en utgångspunkt för en starkare statlig styrning av kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten.

Från FoU till FUI

Den nationella kunskapsstyrningen kan dock inte helt tillgodose de lokala och regionala miljöernas kunskapsbehov. Som följd av det har många FoU-miljöer med inriktning mot enbart socialtjänst förändrats för att anpassa sig till de nya statliga direktiven, omstrukturerats, eller avvecklats. Under de senaste 15 åren har krav på att universitet och högskolor ska samverka med omgivande samhället etablerats. I ljuset av detta är det rimligt att anta att behovet av fristående FoU-verksamheter har minskat. Men det ser inte ut som om högskolesatsningen ännu fått fullt genomslag när det gäller FUI-frågorna. De FoU-verksamheter som fortsätter sin verksamhet har oftare ett bredare perspektiv än socialtjänst, som FoUI Norrbotten och FoUI Skåne, som täcker hela det kommunala spektrat, från skola och socialtjänst till kommunledning.

FUI-miljöer med ett *triple helix*-perspektiv byggt på partnerskap mellan kommuner, lärosäten och näringsliv, är på många håll under uppbyggnad idag. Till exempel i Örnsköldsvik och Helsingborg finns nystartade verksamheter. I Skellefteå planeras sådan verksamhet. FoU Fyrbodalen har ett liknande anslag, där socialtjänsten innefattar ett innovationsperspektiv. Avsikten är att bredda FoU-konceptet till att bli mer holistiskt och inte enbart omfatta socialtjänst utan också att inkludera andra områden som kommunerna ansvarar för. En bakomliggande idé är också att bjuda in andra tänkbara framtida finansierare av verksamheten.

I aktuella utlysningar av forskningsmedel idag finns triple helix-perspektivet oftast med. EU:s program för forskning och innovation genomsyras av detta. Även hos nationella forskningsfinansierare efterfrågas det allt oftare.

Den utlysning som utgår ifrån VINNOVA, FRÖN - för ökad innovation i offentlig verksamhet, riktar sig till kommuner, landsting, stat och andra aktörer inom offentlig sektor. Innovation är ett återkommande honnörssord i programmet. Regional tillväxt har börjat inlemmas som begrepp i kommuners och regioners strategiska kunskapsutveckling som horisontellt genomsyrar övrig regional och kommunal verksamhet. Tendensen går mot att riva stuprör som ju enbart är administrativa konstruktioner och se verksamheter som helheter där allt påverkar vartannat.

I brännpunkten mellan forskning och praktik

I det följande kommer de tidiga FoU-miljöernas väg till den brytpunkt med evidensbaserad praktik i socialtjänsten som kom 2008 och vidare till den breddning av kunskapsområdet till övriga kommunala områden som skett från 2009 och framåt att beskrivas. Fokus ligger på de tidiga kunskapsidéer kring FoU-verksamhet som synes ha överlevt över tid. Dessa idéer kan benämnas innovationer. De kan med fördel tillämpas inom vitt skilda discipliner och professioner liksom olika verksamhetsområden/sektorer. Således handlar FoU inte enbart om forskningsanvändning som ett instrument för forskning och utveckling. Det handlar delvis om en ny kunskapssyn.

Det finns ingen enhetlig definition av den verksamhet som bedrivs vid de olika FoU-miljöerna. Det finns stora lokala variationer. Men några kännetecken är:

- Nära samverkan med uppdragsgivarna.
- Nära samverkan med lärosätena.
- Stärka integrationen mellan praktik, utvecklingsarbete och forskning.
- Göra kunskap känd och ta tillvara personalens erfarenheter.
- Erfarenhetsbaserad kunskap.
- Deltagarorienterade metoder för synliggörande av kunskap.
- Skapa mötesplatser för dialog och reflektion.
- Utforskande arbetssätt.
- Lättillgänglighet och flexibilitet.
- Gränsöverskridande lärande.

Forskningsanvändning, kunskap och praktisk klokskap

När man talar om forskningsanvändning går tankarna lätt till akademisk kunskap som den enda rätta vägen till sann kunskap. Risken finns att man identifierar kunskap i allmänhet med just den akademiska formen och därför uppfattar sparsamt bruk av akademisk kunskap som lika med beslutsfattande på tämligen lösa boliner. Emellertid kan kunskap förekomma i andra former och ge lika bra eller t.o.m ännu bättre beslutsunderlag. En fråga i en studie (Lagercrantz, FoI:3 Skåne 2011) om kommunchefers kunskap gäller just i vilken utsträckning man använder sådan kunskap i kommunchefsleden. Kommunchefsjobbet är i mångt och mycket en praktisk profession, där den intuitiva känslan för

att fatta rätt beslut som man har förvärvat genom erfarenhet i jobbet, upplevs vara viktig. Om vi tittar på olika kunskapsformer är det, trots att kommuncheferna har en hög akademisk utbildning, de praktiska kunskapsformerna som dominerar.

De två kunskapsformerna förtrogenhetskunskap (Göranson 2001), som har med erfarenhet att göra, och färdighetskunskap, som har med praktisk kompetens att göra, är mest avgörande inför beslutsfattande. Där har man nytta av sin teoretiska bakgrund, att kritiskt värdera den information som finns. Däremot hinner man inte ta till sig aktuella forskningsresultat i den omfattning som skulle behövas. I stället litar man på sina medarbetare som är prövade i dagliga möten och diskussioner. Gott omdöme och praktisk klokskap (Gustavsson 2000) framhålls som viktiga egenskaper för att leda en kommun.

Göranson (2001) urskiljer tre komponenter av kunskap inom ett yrke: 1) den vi får genom att utöva ett yrke (färdighetskunskap), 2) den vi får genom erfarenhetsutbyte med kollegor eller arbetskamrater (förtrogenhetskunskap) samt 3) den vi kan läsa oss till (påståendekunskap). Göranson uppmärksammar tendensen att överbetona den teoretiska kunskapen (påståendekunskapen) på den praktiska kunskapens bekostnad (förtrogenhetskunskap och färdighetskunskap) samt att man har en benägenhet att helt glömma bort förtrogenhetskunskaperna när man diskuterar kunskapens natur.

De som betonar kunskap baserad på praktisk erfarenhet, hävdar inte sällan att teoretisk kunskap endast utgör en av flera aspekter av en större kunskapsmassa. Bengt Molander (1996) talar om förfogandekunskap som en objektifierande kunskapssyn som utgår från relationen subjekt - objekt. Den kunskapen är inte handlingsledande – den orienterar inte. Däremot utgår orienteringskunskapen från relationer mellan subjekt och mellan objekt och helheten. Således menar Molander att orienteringskunskapen är en grundläggande kategori vad gäller mänsklig kunskap överhuvudtaget.

I den debatt som förs både inom och utom akademiska sammanhang, under senare år särskilt kommit att uppmärksamma praktisk kunskap, inte sällan omtalad som ”tyst kunskap”. Tyst kunskap (*tacit knowledge*) handlar om hur vi i vårt dagliga arbete kan åstadkomma komplicerade saker, byggt på grundlig kunskap, utan att kunna redogöra för hur vi bär oss åt.

Polanyi (1983) skiljer t.ex. mellan *know how* och *know that*. Det förstnämnda innebär något som bygger på personlig kunskap, färdigheter och intuition medan det sistnämnda syftar på vetenskaplig faktakunskap.

Ambitionen med ovanstående utvikning är att problematisera kunskapsbegreppets natur (se vidare Nowotny, Gibbons et al. 1994; 2001). Denna diskussion förs också inom EU i anslutning till kunskapsparadigmet ”*Life Long Learning*”. Vidare framhölls vid en konferens anordnad av EU-kommissionen (DG Research, Bryssel) så nyligen som i juni 2015 vikten av Open Science 2030, dvs. att forskningsprocessen från idé till resultat behöver bli mer transparent och dialogisk i framtiden. Metoder som framhålls är *action research* och *collaborative learning*. Samma idéer och kunskapssyn finns inbäddade i EU:s nuvarande ramprogram för forskning och innovation, Horisont 2020, vilket öppnar upp för betydligt fler forskande aktörer än universitet, högskolor och forskningsinstitut att gripa sig an de stora samhällsliga utmaningar som är gemensamma.

En ny kunskapssyn växer fram

Som tidigare nämnts har sedan början av 1990-talet ett antal regionala och kommunala forskningsmiljöer sett dagens ljus. Ett tidigare okänt forskningslandskap i vardande kunde beskrivas. Det handlade om organisationer som varken förekom i den nationella forskningspolitiska diskussionen eller i de regionala tillväxtavtalen.

Ett antal inventeringar av dessa FoU-miljöer har gjorts sedan den första, ”Det dolda universitetet” (Bergström et al 2000) publicerades. Flertalet av de inventerade organisationerna har sin tyngdpunkt på landstingskommunala och kommunala kärnverksamheter, hälso- och sjukvård, samt socialtjänst. De speglar ett växande engagemang hos landsting och kommuner när det gäller forskning och forskningspolitik. Sannolikt är detta början på en utveckling som gör landsting och kommuner till allt viktigare aktörer inom detta område. Att döma av den och senare inventeringars uppgifter är det primära intresset att skapa FoU-miljöer inom – eller i omedelbar närhet till – sina egna verksamheter. Detta innebär att det oftare handlar om ett mångvetenskapligt och applikationsnära snarare än disciplinanknutet, teoretiskt arbete.

En viktig iakttagelse är att dessa miljöer skapats samtidigt med att högskole- och universitetssektorn byggs ut. Inte sällan finns också länkar mellan dem. Det rör sig således snarare om komplementära än konkurrerande organisationer. Det kan ligga nära till hands att se framväxten av dessa nya FoU-organisationer som en avspeglning av att högskolor/universitet inte alltid kan svara mot de problemställningar som synliggörs inom offentlig verksamhet.

Ytterligare en förklaring till framväxten av dessa forskningsmiljöer utanför de traditionella akademiska institutionerna kan vara den pågående teoretiska diskussionen om en ny syn på kunskap som förs, inte minst inom EU, samt en diskussion om universiteten och kunskapssökandets organisatoriska former. Diskussionen som startade i mitten av 1990-talet med boken ”The New Production of Knowledge” (Gibbon et al 1994) följdes upp i boken ”Rethinking Science” (Nowotny et al 2001).

Nya, viktiga och tidigare förbisedda forskningsfrågor och forskningsområden har i allt större utsträckning tvingat forskarna att arbeta över de gränser som de egna inomvetenskapliga disciplinerna och vetenskapens traditionella organisering dragit upp.

En annan slutsats är att dessa nya FoU-organisationer, precis som andra forskningsorganisationer, producerar ny kunskap men att de i första hand skapar nya forskningsmiljöer. Miljöerna innefattar såväl forskare som praktiker och sätter dialogen mellan dessa i fokus och poängterar gränsöverskridande lärande och sammanförande av skilda kompetenser.

Huvudmännen för dessa FoU-miljöer varierar. Det kan vara landsting, kommuner eller regionförbund eller flera tillsammans. En stor del av miljöerna präglas av verksamheter inom ramen för huvudmannens område. Men flera FoU-miljöer har efterhand vidgat sina arbetsområden till att omfatta en rad andra fält. Det har medfört att flera FoU-miljöers verksamhet i ökad utsträckning har blivit en resurs för fler aktörer i regionen.

Frågorna som utvecklas i samtalet mellan forskarna och praktikern förändras över tid. De områden som prioriterades vid FoU-miljöernas bildande är inte självklart de mest relevanta frågorna på dagordningen i nuläget. Det ställer krav på organisationen att kunna ”lägga örat mot marken” och föra ett samtal om vad som är relevant vid varje aktuell tidpunkt.

FoU-miljöernas styrelser och forskare måste successivt kunna anpassa sin inriktning så att den ligger i linje med praktikens behov. Samtidigt innebär inte detta att omedelbart svara upp mot de behov som uttrycks utan att istället skapa en process där dessa behov kritiskt granskas och realitetsanpassas samtidigt som forskarna även har till uppgift att identifiera vad som är vetenskapligt relevant.

Perspektiv på innovation

Idag diskuteras ofta FoU tillsammans med innovation. Nationell och internationell forskningspolitik kopplas ihop med innovationspolitik och denna riktas mot forsknings- och innovationssystem. I den statliga utredningen *Innovativa processer* (SOU 2003:90) diskuteras bl.a. stärkandet av de lokala och regionala innovationssystemen. I EU:s strategi Europa 2020 för att skapa tillväxt och föra Europa ur krisen, talas om forskning och innovation som ett sätt att stärka välfärden. I många skrivningar jämförs forskning med innovation. Man ser dem som synonyma begrepp. Innovationer innebär ofta kreativa och smarta lösningar på praktiska problem. Det handlar om att tänka utanför ramarna. Innovationer är ofta bra exempel på produkter och processer som kommit till genom *tacit knowledge* (Polanyi 1983). T ex. var första generationens IT-experter många gånger i princip självlärda. Forskning kan i sina bästa stunder vara innovativ men all forskning är det inte. All forskning leder inte heller till att innovationer skapas.

SKL:s enkätundersökning

SKL (2015) har antagit ett positionspapper gällande behov av innovation i offentlig sektor. Där utvecklas också förbundets syn på vad innovation i kommuner, landsting och regioner är. Inför detta gjordes en enkätundersökning bland medlemmarna om förutsättningarna för innovation (SKL 2014). Enkäten skickades till samtliga landsting och regioner samt ett urval av kommuner, totalt 187. 16 landsting och regioner besvarade hela enkäten medan ett landsting besvarade delar av enkäten. Svarsfrekvensen för kommuner var 69 procent. Enkäten bestod av tre övergripande frågeområden som sammanfattas nedan.

Förmåga att främja innovation

Den sammantagna bilden är att relativt få kommuner och landsting idag arbetar aktivt och systematiskt med att främja innovation ur ett brett verksamhetsperspektiv. Knappt en av tio kommuner instämmer helt i uppfattningen att de har strukturer och arbetsformer som understödjer idéutveckling, utprovning av nya lösningar mm. Samtidigt antyder såväl enkätsvar som öppna svar att delar av verksamheten har strukturer som t.ex. stimulerar idéutveckling hos medarbetare och synpunkter från brukare och patienter.

När det gäller samverkan med akademien och deltagande i forskningsprojekt finns en etablerad tradition av samarbete inom hälso- och sjukvården, vilket bekräftas i enkätsvaren från landstingen. Motsvarande bild för kommunerna är mer splittrad.

Uppfattningen att den offentliga upphandlingen sällan betraktas som ett strategiskt verktyg bekräftas i enkäten. Sammantaget är det en mycket liten andel av kommuner och landsting som anser att upphandlingen används som ett medel att stimulera innovationer från leverantörer.

Drivkrafter för innovation

För såväl kommuner som landsting framstår politikens och tjänstepersonsledningens roll som en mycket viktig drivkraft för utveckling och förnyelse. Medarbetarna och de så kallade eldsjälarna anses också vara viktiga för innovationer i verksamheten. Även förmågan att utveckla och testa idéer i verksamheten lyfts fram som en viktig drivkraft.

Vad gäller omgivande faktorer är det tydligt att medborgarna i kommunen anses utgöra en viktig resurs för kommunens förnyelse tillsammans med lärandet om andra framgångsrika verksamheter. Vidare lyfts aktörer som brukar ingå i det regionala innovationssystemet fram av såväl kommuner som landsting.

Hos landstingen framstår externa finansiärer som t.ex. EU, forskningsråd, VINNOVA, och Almi som de viktigaste externa aktörerna. Därefter kommer universitet och högskola samt patienter och brukare.

Kunskap och stöd för utveckling av innovationsfrågor

Av enkätsvaren framgår att det föreligger ett stort behov av kunskapsutveckling, både vad gäller innovationsfrågor generellt men även mer praktiska frågor som rör metodstöd och verktyg. Det handlar dels om kompetensutveckling för politiker, ledare och medarbetare i verksamheten, dels om stöd för att kunna arbeta med konkreta verktyg för att till exempel ta tillvara och utveckla idéer från kunder/brukare/patienter och från verksamheten och medarbetare.

Vidare finns ett intresse att ta tillvara idéer som kommer från näringslivet i form av leverantörer och från civilsamhället. Stöd efterfrågas även i frågor som handlar om att stärka förmågan att leda och organisera innovationsarbete samt att utveckla mål och strategier inom området.

Såväl kommuner som landsting anser sig ha stora behov av att hämta in kunskap från andra jämförbara verksamheter. Det finns också ett tydligt intresse inom områden som handlar om teknologiutveckling och digitalisering. Även kontakter med forskningsvärlden och implementering av ny kunskap anses vara mycket viktigt för verksamhetens förnyelseförmåga.

Det är viktigt att framhålla att forskning och innovation inte är samma sak och inte ens behöver vara två fenomen som är besläktade, men det ovan sagda antyder att en ny syn på kunskap, som inte med nödvändighet enbart förknippas med akademisk kunskap, håller på att växa fram i samhället.

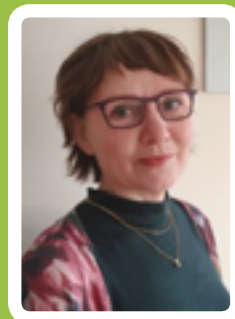
Eva-Marie Rigné
Svergies Kommuner
och Landsting

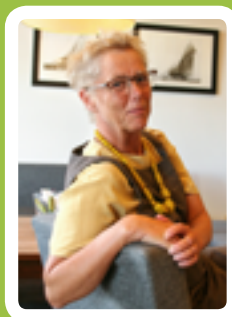
Karen Lagercrantz
Kommunförbundet
Skåne

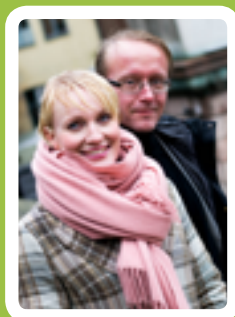
Ulf Hyvönen
Kommunförbundet
Norrbotten

Charlotte Berglund
Skellefteå kommun

Lis Palm
Fyrbodals
kommunalförbund

Anna-Karin Bergman
Peter Arvebro
Helsingborgs stad

Lena Finne Jansson
Örnsköldsviks
kommun

Johan Eklund
Örnsköldsviks
kommun

Del 2

Presentation av FUI-miljöerna

I det följande presenteras sex olika FUI-miljöer, från Skåne till Norrbotten, vilket utgör det strategiska urval som gjorts från den inventering som genomförts av SKL 2015. Grundprincipen för urvalet har varit att visa på den såväl geografiska som verksamhetsinriktade spridningen av dessa ”nya” FUI-miljöer som på olika sätt kännetecknas av ett innovativt arbetssätt. Varje enhet presenteras av en eller ett par verksamhetsledare som fått i uppgift att beskriva sin verksamhet och lyfta fram innehållsmässiga och organisatoriska aspekter med särskild tonvikt på det innovativa.

Något som framgår av presentationerna är hur många och sinsemellan olikartade kommuner som är involverade och engagerade i FUI-arbete. Flera av FUI-miljöerna i texten utgår från Kommunförbund eller Kommunalförbund, som samlar ett flertal kommuner. Det innebär att i de exempel på FUI-miljöer som ges i det följande finns 63 kommuner representerade.

Från FoU Skåne till forskningskommun

Karen Lagercrantz

Bakgrund

FoU Skåne startade sin verksamhet med inriktning mot individ- och familjeomsorgen i januari 1998. Fyra år senare var det dags att utvidga verksamheten till äldreomsorgen och tre år senare såg FoU Funktionshinder dagens ljus. Verksamheten ägs av Skånes kommuner, tillhör organisatoriskt Kommunförbundet Skåne och är belägen i Lund. Ett litet, flexibelt nätverkskansli med få fasta medarbetare var den organisationsform som valdes. Vid starten fanns sju fasta medarbetare inom verksamheten, en chef, fem projektledare/forskare och en FoU-assistent. Forskarna kom från skilda discipliner som socialt arbete, omvårdnadsvetenskap, sociologi, kulturgeografi, ekonomi och etik.

Utdrag ur programförklaring 1997:

”Ambitionen för FoU Skåne är att företräda det yrkeskunnande och den erfarenhetskunnskap som utvecklas i det sociala vardagsarbetet. Att söka förutsättningarna för en god praktik och hur man kan utveckla personal och tjänster bör vara FoU-verksamhetens kärnfrågor. Dock är det viktigt att betona att praktikens FoU inte enbart skall fungera som en förmedlande länk mellan högskolor och verksamheter, vid-sidan-om-forskning, utan också sysselsätta sig med innovativ och praktiskt inriktad vardagsforskning. Meningen med FoU arbetet är inte att praktikern skall bli en forskare utan just en bättre praktiker. Att enbart skapa en mötesplats för praktiker och forskare leder möjligtvis till att tredje uppgiften symboliskt löses, men desvärre inte med nödvändighet till att ny kunskap utvecklas. FoU Skånes verksamhet bör här närmast betecknas som personal- och kunskapsutveckling.

Frågan är i vilken grad FoU-arbetets vetenskapliga legitimitet bör betonas relaterat dess praktiska nytta för socialtjänstens organisationer. Alternativet till en på vetenskaplig grund tillskapad legitimitet synes oss vara en legitimitet baserad på praktisk erfarenhetsbaserad kunskap. Och därmed en legitimitet som sätter praktisk nytta, personal- och kunskapsutveckling i huvudsätet, vilket i sin tur aktualiserar frågan om vem eller vilka som bör äga socialtjänstens FoU. Med detta är inte sagt att en kommunalägd FoU-enhet avsäger sig samverkan med högskolorna. Tvärtom! Utgångspunkten måste vara att också en praktikerorienterad FoU-enhet samverkar med olika högskolor genom att vid behov köpa kurser, forsknings- och handledningsinsatser m.m.”

Utgångspunkten för FoU Skåne var att skapa fruktbara möten mellan forskare och praktiker på arenor utanför det akademiska rummet. Det fanns och finns fortfarande en uttalad kunskapssyn där praktisk erfarenhetsbaserad kunskap förutsätts vara lika mycket värd som den kunskap som traditionellt kallats vetenskaplig. Det nya och innovativa förutsätts uppstå när dessa två kunskapsformer möts.

De som arbetar inom FoUI-området i Skåne ser det som görs inom verksamhetens ram som ett komplement till akademisk kunskap. Det är vad som motiverar uppbyggnaden av autonoma FoU-enheter. FoUI inom det kommunala fältet bör, i likhet med de FoU-enheter som finns inom näringslivet, beredas möjlighet att experimentera med olika idéer och modeller, explicit för att förkorta tiden från idé till resultat.

Ett av syftena med verksamheten är att synliggöra erfarenhetsbaserad och tyst kunskap. Att synliggöra praktikens komplexitet och därmed öppna dörren för berättande om en annan kunskap. Ett exempel på detta, är den skrift "Skilda världar – om mötet mellan forskningen och det sociala vardagsarbetet" (Lagercrantz 1998), som lyfte fram kritik mot det rådande akademiska kunskapsparadigmet och tillvägagångssättet vid kontakterna med socialarbetarna. Rapporten blev något av en vattendelare för 90-talets FoU-enheter, men också en ögonöppnare för akademien. Många kritiska röster höjdes. I en större utvärdering som genomfördes av bl.a. professor Bengt Börjeson 2002, på uppdrag av Socialstyrelsen, lyftes rapportserien där "Skilda världar" ingick, fram som en intressant och innovativ metastudie av svårigheten att få till ett fungerande kunskapsflöde mellan forskningen och socialt arbete. Särskilt framhölls den begreppsbyggande analysen av intervjuerna.

I alla beställarrelationer, men kanske främst i samband med deltagarorienterad forskning, är det således viktigt att frågorna formuleras så att de både svarar mot deltagarnas faktiska kunskapsintresse och mot forskarnas behov av en forskningsbar och inom rimliga ramar öppen frågeställning. En slutsats är att forskaren bör försöka undvika såväl att fastna i vardagstrivialiteter som att skapa svårtillgängliga teoribyggen. Dialogen är den metod som garanterar verksamhetens kvalitet.

Drygt 17 år senare finns FoU-verksamheten kvar vid Kommunförbundet Skåne, om än i annan form.

Utvecklingen mot FoUI

FoU Skåne permanentades av Kommunförbundet Skånes styrelse 2008 och uppdraget gavs att ta fram en kommunal forsknings- och förnyelsestrategi (FoI:1 2009) som täckte in alla kommunala områden. Det övergripande syftet var att stärka det kommunala initiativet till forskning. Denna strategi blev startskottet till FoU Skåne som började sin verksamhet 2011. Samtidigt antogs en programförklaring för FoI för miljö och samhällsbyggnad och regional utveckling. Arbetet med att implementera forskningsstrategin är nu i stort sett slutfört och samverkan med samtliga lärosäten, kommuner och Region Skåne är konsoliderat.

Den FoUI-verksamhet som bedrivs inom Kommunförbundet Skåne (KFSK) idag sker nu genom tre forskarutbildade strateger, varav en har samordningsansvar, med placering på olika avdelningar; socialtjänst, utbildning och samhällsbyggnad, integrerade i den löpande verksamheten. Det finns ett övergripande internt FoUI-forum där samtliga avdelningschefer och FoUI-strateger ingår. Idéerna om deltagarorienterade ansatser lever kvar och årligen genomförs ett stort antal workshops, tankesmedjor och forskningscirklar för att föra en dialog med praktiken och initiera nya projekt. Det nya är att lärosätena numera regelmässigt deltar vid dessa fora och att dialogen ofta resulterar i att forskningscirklar startas och att forskningsansökningar initieras.

Det finns en rådgivande grupp, en s.k. *Advisory Board*, vid Kommunförbundet Skåne. Ledamöterna är kommunchefer och representanter för samtliga lärosäten i Skåne. Det kommunövergripande och kommuninitierade arbetet med forskning och innovation säkras genom rådet. Förbundsdirektören är sammankallande. All FoUI-verksamhet inom KFSK företräder sin verksamhet för *Advisory Board*.

Forskningscirklar har visat sig vara ett framgångsrikt koncept för kunskapsutveckling även inom naturvetenskapens område. Nyligen avslutades en forskningscirkel som handlar om kommunal havsplanering som ledde till värdefull kunskap inom ett hittills tämligen outforskat och nytt område av relevans för kommunal planering – havet (Jehpson, FoI:2 Skåne 2015). Cirkeln ledde till att flera forskningsansökningar initierades och fortsättningen på cirkeln, ledde till ett FoUI-projekt som finansieras genom externa medel. Vidare finns ett pågående dialognätverk kring ekosystemtjänster. Även där finns en pågående forskningsstudie knuten till nätverket.

Forskningskommuner inom miljö och samhällsbyggnad

Människors välbefinnande och hur man kan planera för ett bättre samhälle, genom att skydda den miljö man lever i – i en vidare bemärkelse - är en central del av begreppet hållbar utveckling. Detta utgör själva grunden för konceptet forskningskommuner.

Genom ökad samverkan mellan forskning och kommunal verksamhet kan effekter uppnås som kan vara avgörande för en positiv samhällsutveckling som leder till ökad hållbarhet och goda attraktiva livsmiljöer med framtidstro och kreativitet!

Från kommunerna ser man att integrerande kunskap behövs som ett bidrag till kommunernas strategiska kunskapsutveckling. Som ett led i att utveckla Kommunförbundet Skånes roll som länk mellan forskning och samhälle har begreppet forskningskommun lanserats. Det syftar till att bygga upp forskningssamarbete genom att göra forskningskommuner till en intressant och nyskapande arbetsform. En forskningskommun är en kommun som visar på ambitionen att ha en kunskapsdriven organisation och som strävar efter att skapa kontakter med forskningen genom projekt, kommundoktorander och med informationsutbyte, enligt följande fem kriterier:

- Alltid minst en kommundoktorand/licentiand pågående
- Aktiv medverkan i ansökningar om forsknings- och utvecklingsprojekt
- Alltid pågående forsknings- och utvecklingsprojekt i kommunen
- Minst en forskningsansvarig inom kommunen som ansvarar för samverkan med högskolorna/universiteten
- Kommunen medverkar vid minst en aktivitet varje år för presentation och diskussion av FoU-resultaten och FoU-verksamheten

Advisory board vid KFSK fungerar från 2015 som certifieringsorgan för de kommuner som söker status som forskningskommuner. Malmö stad har certifierats i september 2015.

Karen Lagercrantz och Therese Jephson, Kommunförbundet Skåne

Begreppet forskningskommun har som syfte att lyfta miljö och samhällsbyggnad till en framtidsfråga och att finna ut hur samverkan mellan kommuner och forskningen kan ökas och utvecklas. Miljöområdet erbjuder tuffa utmaningar för kommunerna och omställningen mot ett hållbarare samhälle ställer krav på kvalitetssäkring, kunskap, teknikframsyn, klimatkunskap och god planering. Miljöfrågan är här särskilt viktig eftersom den spänner över alla kommunala verksamheter, men där förutsättningarna är olika för Skånes 33 kommuner.

För de mindre kommunerna är utmaningarna större än för de stora. Möjligheten att samverka kring forskningsfrågorna i kluster och gå samman kring exempelvis kommundoktorander och delade tjänster har utvecklats för små och medelstora kommuner. (Ett exempel är Östra Göinge, Hässleholm och Kristianstad som planerar samverka kring en kommundoktorand som skall studera integration ur ett planeringsperspektiv.)

Kommunernas verklighet är komplex, många problemområden berör miljö- och samhällsbyggnad. De utgör den organisationsnivå i samhället som först ska ta sig an omställningsarbetet mot en miljövänligare och hållbarare framtid. En samverkan med forskningen och anammandet av dess metodik kan skapa dynamik och påskynda förnyelseprocesser och implementering av nya metoder, processer och tankesätt. Helheten blir mer än dess delar där forskningsdimensionen bygger på kommunernas vilja till förnyelse och vetgirighet. Miljönyttan ligger i den kunskapsbaserade arbetsform som här föreslås och som bygger på kommunen som bärande enhet.

FoU - Socialtjänst Fyrbodal - för och med kommunerna

Lis Palm

FoU-Socialtjänst Fyrbodal har verkat i drygt sex år i Fyrbodals kommunalförbund, ett av fyra kommunalförbund i Västra Götaland. Kommunerna som ingår i förbundet ligger i norra Bohuslän, Dalsland samt Trestad.

Ett tidigare FoU-samarbete, Fyrbodalinstitutet, lades ner 2008 och delades upp mellan de olika aktörerna; primärvården, länssjukvården och Högskolan Väst, utefter organisationerna specifika behov. Formen och arbetssättet i Fyrbodalinstitutet hade inte motsvarat kommunernas behov av stöd för att utveckla kunskap och inte heller gett efterfrågat metod- och forskningsstöd. Det var för stort fokus på s.k. ”excellent” forskning.

Socialchefer och politiker ville skapa en stödstruktur för utvecklingsarbete, forskning för och med socialtjänsten i Fyrbodals 14 kommuner. Detta blev grunden för den nya FoU-enheten som startade hösten 2009 med 12 kommuner som skrev 5-års avtal om uppdraget. Under 2010 skrev resterande kommuner på avtalet. Utgångspunkterna var tidigare erfarenheter och en vilja att bygga upp en stödstruktur för utvecklings- och forskningsstöd för och med kommunerna. På senare tid har också innovationsarbete inkluderats. Målet var och är en mer evidensbaserad praktik i socialtjänsten och angränsande hälso- och sjukvård.

De fyra målen för FoU är:

1. Vara en efterfrågad mötesplats för forsknings- och utvecklingsfrågor inom socialtjänstens område.
2. Initiera och stimulera kunskapsutveckling, praktiskt och teoretiskt, i dialog med praktiken och forskningen.
3. Ge stöd till att integrera vetenskaplig erfarenhets- och brukarbaserad kunskap.
4. Sprida erfarenheter, forskningsresultat och utvärderingar till verksamhet och politiker.

"FoU är superviktigt för oss. Som kommunalråd vill jag vara trygg i att veta att vi gör rätt saker. Tjänstemännen får möjlighet att kolla av ny kunskap och får stöd i att formulera och systematisera sin kunskap och erfarenhet. Vi får ta del av beprövad kunskap och hjälp i att tänka nytt. Förut låg FoU-stödet för långt bort, närheten till FoU-Socialtjänst är viktig för oss. Många medarbetare i Munkedal är engagerade i olika utvecklingsprojekt. FoU-Socialtjänst är också kostnadseffektivt för oss kommuner i Fyrbodal." (Åsa Karlsson, kommunalråd i Munkedal och kommunalförbundet Fyrbodals direktion)

Socialcheferna är styrgrupp för arbetet. Under kommunalförbundets direktion (med kommunalråden) finns tre beredningar varav den ena, Beredningen Välfärd utgör politisk ledningsgrupp för FoU. Det finns också nätverk för socialnämndsordförande som alltid har FoU på sin agenda. Socialcheferna valde representanter från sina ledningsgrupper till den första strategiska utvecklingsgruppen. Det blev snabbt allt för stort fokus på vård och omsorgsfrågor. För att fördela resurserna mer rättvist tillskapades tre FouRum; FouRum IFO, FouRum vård och omsorg, FouRum Funktionshinder/socialpsykiatri med chefer i förvaltningarnas ledningsgrupper.

Det arbete som initieras, utvecklas och genomförs sker inom område som verksamheterna och den lokala politiken väljer, men också utifrån de stora nationella prioriteringarna och satsningarna. Överenskommelserna mellan staten och SKL för en Evidensbaserad praktik i socialtjänsten och angränsande hälso- och sjukvård började komma samtidigt som FoU-Socialtjänst bildades. Socialcheferna och politikerna valde att lägga dessa nationella satsningar inom FoU-verksamheten, i den stödstruktur som var under uppbyggnad. Undertecknad anställdes för att utveckla och driva verksamheten. I dagsläget finns också en vetenskaplig ledare anställd på deltid samt projektanställda nätverks- och utvecklingsledare.

Med en liten och lätt utbyggbar basorganisation är det enkelt att skala upp organisationen när kommunerna eller regionen/staten gör specifika satsningar för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Det kan vara satsningar som överenskommelsen om EBP, satsningen på mest sjuka äldre, ensamkommande barn eller kompetenssatsning inom den sociala barnvården. För dessa uppdrag, liksom för uppdrag från kommunerna, görs ofta tjänsteköp av utvecklingsledare från kommunerna. Förfarandet ger anställda möjlighet att fördjupa och utveckla sig i ett område och samtidigt får arbetsplatsen/kommunen en vidareutveckling av den anställda under pågående tjänst.

"Genom nätverken i "vårt FoU" tas teori och personliga erfarenheter tillvara, till nytta för det praktiska arbetet i vardagen. Samverkan stärks och samtidigt skapas mycket positiva personliga relationer som driver verksamheterna framåt till nytta för alla. För mig personligen har det nätverk jag deltagit i sedan lång tid varit ett andningshål och gett mig inspiration och stor omvärldskunskap. Toppen!"

(Bosse Lundgren, förvaltningschef Uddevalla kommun)

Forskning

Önskemålen och direktiven har hela tiden varit att forskning som stöds av FoU skall bedrivas med utgångspunkt från verksamhetens behov/frågeställningar och tillsammans med anställda. Forskare och ämnesexperter skall anlitas för specifika uppdrag och inte vara anställda på FoU.

FoU-Socialtjänst Fyrbodals finns utanför det akademiska rummet i en region med låg utbildningsnivå/tradition. Högskolan Väst, som är kommunernas närmaste högskola, har som huvudprofil arbetsintegrerat lärande (AIL). Det är en profil som passar väl in i socialtjänstens kunskapsbehov. Samverkan och kunskapsutbytet mellan högskolan och socialtjänsten är gott och det finner ständigt nya vägar och mötesplatser. Möten sker både i utbildnings- och forskningssammanhang.

Den deltidsanställda vetenskapliga ledaren på FoU-Socialtjänst är disputerad i socialt arbete och har sin andra arbetsplats på Högskolan Väst. Verksamheterna uppskattar att ha tillgång till en person som känner sig hemma både i praktiken och i den akademiska världen. Det utökar möjligheterna att ge stöd till forskningsbaserade uppdrag i och med kommunerna. Det gör det också lättare att skapa och förlägga kurser i högskolemiljö för grupper som annars inte hittar dit (t ex för personliga assistenter). Den vetenskapliga ledaren har skapat tillit kring kunskapsutveckling kopplat till forskning/akademi på ett sätt som tilltalar kommunerna.

Forskningscirklar

Forskningscirklar är ett innovativt sätt att utveckla ny kunskap i mötet mellan akademien och praktiken, där brukare/patienter/klienter också kan vara med. Det är ett sätt att synliggöra och fånga erfarenhetsbaserad kunskap.

Kunskapen förmedlas och reflekteras över på seminarier och i rapporter. När praktiken och akademien reflekterar tillsammans skapas ny kunskap som är svår att hitta på egen hand i praktiken eller i forskningen. Det sker ett medskapande av kunskap, där båda perspektiven ges samma dignitet, maktbalans och där kunskapen får ökade förutsättningar att bli användbar både teoretiskt och praktiskt.

Ett exempel är forskningscirkel om barn och ungas delaktighet. Efter avslutade cirkel har utvecklingsarbetet tagit olika vägar. Några kommuner har valt att öka delaktigheten genom att bli bättre på att systematiskt ta tillvara brukarnas kunskap med återkoppling/feedback från klienterna. En forskningscirkel utvecklade ett frågekort med delaktighets- och utvecklingsstödfrågor att ställa inför, under och efter en familjehemsplacering till barn och unga (DUS-samtal). Användandet gav så bra resultat att kollegorna och andra kommuner har börjat använda frågekorten/arbetsättet. Rapport om DUS¹

Efter att ha använt DUS-mallen några år ställde sig socialsekreterarna frågan i en uppföljande forskningscirkel om det var möjligt att från samtalen också generera kunskap som kan användas på grupp- och organisationsnivå. Ett tjugotal samtal har nu analyserats av socialsekreterarna och den vetenskapliga ledaren. Resultatet, med flera användbara förslag för verksamhetsutveckling, presenterades nyligen för kollegorna, cheferna, politikerna samt i en rapport. DUS och verksamhetsutveckling²

Två andra exempel är forskningsstöd till utvecklingsarbete inom LSS och familjestödet. LSS-verksamheten möter nya utmaningar i form av personalens ibland otillräckliga kunskaper inom ny teknik. Det medför att de inte kan ge brukarna det stöd inom och med välfärdsteknik som personerna behöver och är vana vid från sär-gymnasieskolmiljön.

Sex kommuner inför välfärdsteknikombud på LSS-verksamheter för unga vuxna. De vill se hur detta kan påverka och eventuellt förbättra kunnandet och användandet av välfärdsteknik. Två följeforskare från Högskolan Väst är kontrakterade för att följa och dokumentera arbetet, som samordnas via FoU.

1 http://www.fyrbodal.se/download/18.3c3165fa14300cba561306e/1390376105530/FoU+Fyrbodal+2013_8.pdf

2 <http://www.fyrbodal.se/download/18.4cbaf381152c7e4d62818f83/1455115749240/Vad+kan+en+analys+av+DUS-samtal+I%C3%A4ra+verksamheten.pdf>

Från Åmåls kommun kom en fråga om hur vi kan ge stöd till föräldrar/vårdnadshavare som utsätts för våld och kränkningar av sina barn/unga. Utgångspunkten var att individ- och familjeomsorgen (IFO) i Åmål hade varit i med i ett EU-projekt och testat en engelsk modell/metod.³ Tanken med metoden var god, men den var inte anpassad till svenska förhållande, även om vissa justeringar gjordes under EU-projektet. För att komma fram till en metod som kan ge stöd till vuxna som utsätts för våld och kränkningar av sina barn, blir nästa steg en forskningscirkel där fenomenet skall definieras av medarbetare i kommunerna och av initierade forskare. Den nya kunskapen kan kanske ligga till grund för ett utvecklingsarbete av hur vi kan stödja denna tidigare inte sedda, men utsatta grupp, och utveckla ett efterfrågat metodstöd.

Andra FoU-aktiviteter

För att öka intresset att ta del av ny kunskap erbjuds olika former av möten. Det kan vara kortare eller längre seminarier, där medarbetarna/forskarna presenterar sina publicerade rapporter, utvärderingar eller systematiska uppföljningar. På FoU-caféer får de som skriver magister/masteruppsatser ha en dialog med kollegor om sina uppsatser. Det är ett sätt att göra arbetskamraterna delaktiga i uppsatsen och arbetet som lett till resultaten.

Vi bjuder också in efterfrågade forskare för att ta del av deras avhandlingar eller senaste forskning för en mindre grupp deltagare. Ett krav för att delta är att ha läst på utvalt material från forskaren. Det skall vara möjligt att kunna kritiskt lyssna och diskutera samt att reflektera över vad detta kan ha för betydelse på min arbetsplats. Detta är ett sätt för att koppla samman teori och praktik och omsätta den nya teoretiska kunskapen som forskningen ger i ett praktiskt sammanhang, dock med den kritiska reflektionen som medel i vad som är/kan vara effektivt i den verksamhet som avses.

Anställda kan få stöd för att utveckla och använda ett flertal metoder, till Öppna Jämförelsearbetet och utvärdering/systematisk uppföljning samt till att definiera kompetens och titulatur för baspersonal inom vård och omsorg, funktionshinder och socialpsykiatri.

Cirklarna om systematisk uppföljning, för att veta att rätt saker görs och att resurser används på bästa sätt, har utvecklats tillsammans med

³ www.rcpv.eu/sv

FoU-kollegorna inom Göteborgsregionens område. De är en del i innovationsspåret och ytterligare ett sätt att få redskap/kunskap för en mer kunskapsbaserad och praxisorienterad verksamhet.

Innovationsspåret

Innovationsspåret har tillkommit de senare åren. Det är inte möjligt att klara socialtjänstens uppdrag med befintliga resurser. Vi måste lösa uppdragen och arbeta på andra och nya sätt för klara av det som åläggs socialtjänsten. Innovationssatsningen skall på sikt riktas till både system-, process- och produktinnovation i socialtjänsten. Arbetet görs tillsammans med Entreprenörsarenan/näringslivet i Uddevalla. Vi har fått stöd från både VINNOVA och tillväxtmedel från kommunalförbundet till en förstudie om idéslussar. Genom idéslussar kan de innovativa lösningarna som finns bland anställda och medborgare bättre tas tillvara.

Alla kommuner arbetar med att utveckla sina kvalitets- och ledningssystem till att blir självklara och enkla verktyg för den systematiska uppföljningen och utvecklingen av verksamheten. Det systematiska utvecklingsarbetet med ständiga förbättringar behöver en dimension till, ett innovativt spår. I en idésluss kan innovativa idéer och förslag, såväl vilda som tama, tas tillvara och ges möjlighet att bedömas, testas och kanske utvecklas. Genom att skapa idéslussar kopplade till ledningssystemen där t ex Öppna Jämförelser, annan registerdata och förbättringsförslag samlas kan detta bli verklighet. Idéslussen skall vara ett redskap för att förbättra verksamheten genomförbättringsförslag och innovativa förslag, från anställda och brukare/medborgare. Idéslussen skall vara användbar och nyttig i både små och medelstora kommuner. Arbetsnamnet är ICare4Fyrbodol, som bygger vidare på ett innovationsarbete i Uddevalla kommun, www.imedtech.se⁴.

Vi skall göra workshops, ha inspirationsmöte, utbildningar, studiebesök och försöka att få innovationsfrågan på agendan. Kommunerna skall också få hjälp att skapa "fribrevssystem" som innebär att den anställde äger sin idé, även om den är uttänkt på arbetstid. En annan satsning blir till chefer på olika nivåer för att de skall vara trygga i sitt ledarskap när de skall möta och ta tillvara nya mer eller mindre omvälvande förslag.

4 www.imedtech.se

Utvärdering av FoU-Socialtjänst

”Sammanfattningsvis kan sägas att under de fyra år som FoU Fyrbodal har funnits har FoU kommit långt när det gäller genomslag och nytta. Ja, rent av så långt som det är rimligt att komma för både ett FoU och dess huvudmän – kommunerna.”
(Anita Boij, utvärderare)

En utvärdering av FoU-verksamheten gjordes 2014. Både politiker, chefer och anställda som varit i kontakt med FoU var nöjda med hur vi tillsammans utvecklat FoU-stödet. Utvärderaren, Anita Boij, sammanfattade resultatet i titeln på utvärderingsrapporten med ”Tillsammans är vi starka”.

För och med kommunerna är ledorden för att skapa och utveckla strukturer som stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten i Fyrbodal. Socialcheferna och socialpolitikerna i alla kommunerna, oavsett om de är nya eller gamla på sina poster är mycket måna om sin gemensamma utvecklingsarena, FoU-Socialtjänst. De är generösa i samverkan och deras engagemang smittar till anställda. I slutändan tror vi att de medborgare som behöver hjälp och stöd också upplever att de möter en mer kunskapsbaserad socialtjänst.

”När vi samverkar används våra resurser effektivare och vi hjälper varandra till att utvecklas.” (Erica Parkås, ordförande i Beredningen Välfärd)

Utveckling och innovation genom forskning i Skellefteå kommun

Charlotte Berglund

Bakgrund

Skellefteå kommuns vision är att vara en framsynt tillväxtkommun där det är attraktivt att bo och verka. Kommunen ska vara både förutseende och visionär, vilket kräver hög kompetens såväl inom den kommunala organisationen som i det omgivande samhället. Omvärldsförändringar medför ökande krav på kunskapsbaserade verksamheter, vilket innebär att kommunen behöver attrahera kvalificerad arbetskraft. Personer med en högskoleexamen flyttar i hög utsträckning på grund av arbets- och karriärmöjligheter (Tillväxtanalys, 2014). Det förutsätter att Skellefteå kan erbjuda en bred arbetsmarknad för högt kvalificerade akademiker. Förmågan att behålla och attrahera kompetens, företag och kapital är avgörande för lokal utveckling.

Arbetslösheten har under en rad år minskat i Skellefteå, mycket tack vare ett starkt teknik- och kapitalintensivt näringsliv. I Skellefteå finns många platsbundna råvarutillgångar, men tjänstesektorn är större än industrisektorn och det är inom tjänstesektorn som de flesta nya jobb tillkommer, främst inom teknisk konsultverksamhet och informations- och kommunikationsteknik (IKT). Den forskning som i dagsläget bedrivs i Skellefteå via Luleå Tekniska Universitet, Umeå Universitet och SP, Sveriges Tekniska Forskningsinstitut, är kopplad till informations- och kommunikationsteknik (IKT), energi, elkraft, trä, medicin, omvårdnad samt entreprenörskap. Detta återspeglar till stor del de ekonomiskt och socialt viktigaste näringarna i kommunen och har även betydelse nationellt och internationellt. Forskning och utvecklingsarbete bedrivs även inom näringslivet i samverkan med universitet och forskningsinstitut såväl i Sverige som i övriga världen.

Utbildningsnivån stiger i kommunen, men andelen högutbildade (d v s personer med minst 3-årig eftergymnasial utbildning, inklusive forskarutbildning) är förhållandevis låg, 2014 var andelen 20,9 % av befolkningen mellan 25-64 år, vilket placerade Skellefteå på 75:e plats bland Sveriges kommuner.

Genomsnittet i riket var 25,8 % 2014, enligt statistik från SCB. En ökad satsning på FoU-frågor i Skellefteå kommer att skapa fler arbetstillfällen för högutbildade och därmed öka kommunens attraktivitet på sikt.

FoU-strategi

Skellefteå kommun har tagit fram en strategi för att på ett medvetet och organiserat sätt arbeta med, och stödja lokal utveckling av FoU-verksamhet i kommunorganisationen och i närregionen.

Syftet med Skellefteå kommuns FoU-strategi är att:

- Tydliggöra intentioner, målsättningar och prioriteringar avseende forskning som sker inom kommunorganisationen samt för ekonomiskt stöd till universitet och forskningsinstitut som bedriver forskning i Skellefteå
- Definiera forskningsområden som är väsentliga för platsen Skellefteås utveckling
- Skapa förutsättningar för intern verksamhetsutveckling som vilar på vetenskaplig grund
- Stödja en långsiktigt hållbar samhällsutveckling
- Bidra till att stärka Skellefteå kommuns attraktivitet som arbetsgivare och som plats

Under hösten 2015 startades ett externt forskningsråd som består av representanter från det lokala näringslivet, akademien och offentlig sektor. Syftet med rådet är att skapa kännedom om forskning som bedrivs i Skellefteå, hitta synergier och diskutera prioritering av kommunala FoU-resurser. Det kommunägda energibolaget Skellefteå Kraft (som även ingår i forskningsrådet) är en aktiv och drivande partner i kommunens utvecklingsarbete när det gäller FoU-frågor. Samverkan sker främst i frågor som rör energi, hållbarhet och IKT.

All forskningsfinansiering som prioriteras ska bidra till uppfyllelsen av något eller några av de mål som definieras i utvecklingsplanen ”Skellefteå 2030” (som antogs av kommunfullmäktige 2015-06-01). Syftet är att nå visionen *”Skellefteå – en framsynt och jämställd tillväxtkommun, attraktiv att bo och verka i, med målet att ha 80 000 invånare år 2030”*.

Utvecklingsplanen är indelad i fyra strategiområden:

1. Hållbara och varierade livsmiljöer
2. Kunskap och unik kompetens
3. Globalt konkurrenskraftig ekonomi
4. Överbryggande avstånd

Alla forsknings- och utvecklingsprojekt som kommer att hel- eller delfinansieras av Skellefteå kommun ska knytas till mål i utvecklingsplanen 2030. FoU-strategin ska kompletteras med en årlig handlingsplan med aktiviteter som fastställs i samverkan med det externa FoU-rådet samt FoU-ansvariga vid respektive förvaltning.

Nuläge

Skellefteå kommun har under många år arbetat med FoU-verksamhet inom framför allt skola, vård och socialt arbete. Efter en omorganisation i kommunledningen 2013 bildades enheten för högre utbildning och forskning. Enheten har till uppgift att verka för uppfyllelse av de politiskt beslutade mål som avser högre utbildning och forskning. Målen finns uttryckta i den övergripande utvecklingsstrategin ”Skellefteå 2030”, i FoU-strategin samt i utvecklingsplanen för Campus Skellefteå.

Under 2014 arbetade enheten för högre utbildning och forskning tillsammans med förvaltningarna för grundskola, gymnasium och socialtjänst samt Umeå Universitet för att få till stånd ett gemensamt forskningsprojekt. Hösten 2015 anställdes två kommundoktorander för forskningsprojektet ”Förebygga och upptäcka socialt utanförskap”. De tre förvaltningarna för grundskola, gymnasium och socialtjänst delar på de kommunala kostnaderna med stöd från den sociala fond som kommunen har för förebyggande arbete för unga. Umeå universitet bidrar med 50 % av lönekostnaderna av den ”lönetrappa” som universitetet fastslagit för ersättning till forskarstuderande. Doktoranderna är antagna vid Umeå Universitet men är placerade i Skellefteå kommun och har förordnanden som innebär att de forskar 80 % och arbetar inom våra verksamheter 20 %. Det övergripande syftet med projektet är att hitta och erbjuda rätt stödinsats i tid för att på så sätt få ett effektiva tillvägagångssätt för att förebygga och upptäcka utsatta barns behov av socialt stöd och omsorg under utbildningens gång och efter avslutad skolgång.

En viktig del i deras studier är att studera våra tre förvaltningars gemensamma arbete och hur det kan utvecklas i syfte att förbättra situationen för barn och unga. Projektet tar avstamp i grundtanken att det finns ett samband mellan hur barn och ungdomar klarar sin skolgång och vilka behov av socialt stöd som de har eller kommer att ha genom livet. En doktorand är kopplad till skolan och den andra till socialtjänsten. Läs mer på: <http://www.skelleftea.se/forebygga>¹

Ett annat exempel är den kommundoktorandtjänst som är knuten till kommunledningskontoret.

Forskningen behandlar nya modeller för hur informations- och kommunikationsteknik (IKT) kan användas för att förändra nuvarande tids- och rumsbegränsningar i utbildning och därmed öka tillgängligheten. Den uppdelning i tillgänglighetsformer som vi vant oss vid; ”campusförlagd” utbildning respektive ”distansutbildning” är på väg att förändras vilket kan leda till nya former av utbildning med hög tillgänglighet och flexibilitet. Vilka effekter detta får på kommunal nivå är av stort intresse för Skellefteå. Forskningsprojektet har arbetstiteln ”Blandade utbildningsformer och utbildningslogistik”.

Skellefteå kommun delfinansierar även doktorander som inte är direkt knutna till den kommunala verksamheten, men vars forskning bidrar till lokal och regional utveckling. Ett sådant exempel är den doktorand som forskar på entreprenöriellt lärande samt hur detta implementeras i skola och utbildning.

Under 2016 kommer enheten att utveckla ett mer systematiskt arbete för att genomlysna alla kommunala förvaltningar och deras ännu oupptäckta behov av forskningsområden, för att sedan vara behjälpliga i att hitta rätt akademisk partner för vidare arbete.

Ett arbete har påbörjats för att samla samtliga doktorander och nyligen disputerade som finns i Skellefteå kommun och dess närregion, för att initiera ett forskarnätverk. För närvarande finns drygt femtio personer på adresslistan. Målet är ett aktivt nätverk där forskare träffas tvärvetenskapligt, vilket ger möjlighet till nya idéer som kan växa och därmed skapa synergieffekter. Nätverket ska också kopplas till Science City AB (se nedan).

1 <http://www.skelleftea.se/forebygga>

Budget

Kommunstyrelsen har sedan 2013 avsatt särskilda medel för FoU-insatser. För perioden 2016-2018 är 3 mkr avsatta per år, förutom de medel som kanaliseras via Internationella kontoret som medfinansiering i EU-projekt och liknande. FoU-medlen ska i första hand användas som stöd- och startmedel i forskningsprojekt eller verksamhetsutveckling som leder till ökad forskning i Skellefteå.

Nätverk

Skellefteå kommun blev medlem i IQ Samhällsbyggnad 2015 för att utveckla och stärka möjligheterna till fler samverkansparter, forskningsprojekt och nätverk. I början av januari 2016 initierade kommunen en workshop tillsammans med IQ Samhällsbyggnad i Skellefteå på temat digitalisering och industrialisering i samhällsbyggande. Näringsliv, akademi och offentlig sektor diskuterade tillsammans projektidéer som är avsedda att leda till forskning, innovationer och nya produkter och tjänster.

Skellefteå medverkar också i Natkom:s nationella forskningsprogram ”Resursanpassning och verksamhetsutveckling” (Nationella kommunforskningsprogrammet del 2, www.natkom.se²). Syftet är att kartlägga och beskriva idéer för resursanpassning och verksamhetsutveckling samt studera hur dessa idéer överförs till kommunala verksamheter.

Skellefteå kommun har sedan närmare 30 år tillbaka samverkat och stöttat forskningsprojekt vid Campus Skellefteå, där Luleå Tekniska Universitet, Umeå Universitet och Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (SP) har etablerad verksamhet. Kommunen har t ex delfinansierat såväl doktorandtjänster som seniora forskare inom vård-, omsorg-, trä-, el-, energi-, IKT- och entreprenörskapsforskning. Den forskning som har bedrivits inom vård- och omsorg har haft konkret inverkan på den kommunala verksamhetsutvecklingen medan forskning inom t ex trä har haft större betydelse för platsen och det lokala näringslivet.

Innovation: Science City

Under 2015 etablerades Science City Skellefteå AB, som ägs av Skellefteå kommun och Skellefteå Kraft. Science City är en autonom organisation som har till uppgift att utveckla en plattform för innovation i Skellefteåregionen. Organisationen har en koordinerande, sammanhållande, faciliterande och katalyserande roll och ska verka som en platsobunden science park.

Det övergripande med målet för Science City Skellefteå är att skapa en hållbar och stark tillväxt som möter Skellefteå kommunens tillväxtmål för 2030. Målet kan brytas ned till olika fokusområden, vilka utgörs av mottagar- och användargrupperingar inom Science City:

- Forskning
- Nyföretagande
- Etableringar
- Näringsliv
- Offentlig verksamhet
- Testverksamhet och testmarknader
- Finansiering

Science City AB är medlem i SISP, Swedish Incubators & Science Parks.

Sammanfattning

Skellefteå kommun har under många år avsatt medel för forskning, som gynnat såväl den kommunala organisationen som utvecklingen av platsen. Detta har fått positiva effekter för verksamhetsutveckling och näringslivsutveckling i Skellefteå. Det har länge funnits en positiv inställning inom den kommunala politiken till samverkan med forskningsaktörer som etablerat sig i Skellefteå. Forskning och samverkan med akademien blir en allt mer väsentlig del av strategisk kunskapsutveckling inom kommunen och kommer troligtvis att få än större betydelse på sikt.

FoU Helsingborg – fokus social hållbarhet

Peter Arvebro & Anna-Karin Bergman

Den forskande staden

Helsingborgs Stad arbetar sedan strax över 15 år med att ständigt utvecklas som forskande stad. I och med Campus Helsingborgs tillblivelse för 15 år sedan så startade en nära samverkan med Lunds universitet som under åren innefattat grundfinansiering av utvecklingsarbetet på Campus, ett flertal gemensamma forskningsinsatser, ofta i samarbete med det lokala näringslivet.

Till stöd för utvecklingen av Campus Helsingborg finns det inom Helsingborgs stad en särskild enhet för Högre utbildning och kompetens. Enheten är en del av avdelningen för Näringslivsutvecklings- och destinationsutveckling. I uppdraget ligger frågor om staden som forskande organisation, staden som studentstad, samverkan inom kunskapstriangeln och regional kompetensanalys. Campus Helsingborg är en nyckel i utvecklingen av Helsingborg som attraktiv stad och i arbetet med att höja såväl utbildningsnivån i Nordvästra Skåne som förädlingsförmågan i det lokala näringslivet.

Utvecklingen av högre utbildning och forskningsverksamhet inom och utom staden som organisation stöds bäst genom en samlad syn på hur forskningssamverkan ska bedrivas. Staden är i nästan alla sina verksamheter en aktör som finansierar, drar lärdom av, eller medverkar i forskningsverksamhet. En samlad bild av dessa verksamheter samt en tydlig styrning mot ökad återkoppling av resultat till praktisk verksamhet skapar en bättre möjlighet att öka den långsiktiga nyttan av forskningsresultat. Därför genomförs vartannat år en inventering av all forskning och forskningssamverkan som sker inom stadens egna verksamheter. Den tjänar som vägledning i beslutsprocesser och i strategiarbete kring de närliggande frågorna. Vidare genomförs årligen ett dialogmöte mellan staden, näringslivet och Campus under namnet Forum Campus för att ha ett ömsesidigt utbyte av behov, analyser och konkreta samverkansidéer

Om vi återvänder till den genomlysning som görs av den forskningsrelaterade verksamheten vartannat år, så syftar den, som nyss nämnts, till att ge översikt och underlag inför inriktning av verksamheterna mot framtiden. T.ex. var inventeringen del i underlaget för den strategi för forskning och högre utbildning som antogs av kommunfullmäktige 2012. I viss mån låg genomlysningen även med i beslutsprocessen som ledde fram till inrättandet av en särskild FoU-enhet för fem av stadens nio förvaltningar. Enheten kommer att beskrivas på djupet längre fram i texten.

Forskning och forskningsbaserad utveckling bidrar till funktioner inom staden genom att vara underlag till utvärdering, utveckling och kvalitetssäkring av verksamheter. Vidare erbjuder det forskningsmässiga angreppssättet möjligheter till mer djuplodande analyser och effektmätningar, än vad som normalt är fallet vid utvärderande undersökningar. Genom ett kunskapsbaserat arbetssätt stärks förmågan att ge god service till medborgare och företagare. Helsingborgs stad är inte i mål än men fortsätter strävan att ligga nära forskningen i sin verksamhetsutveckling och att nära följa forskningsfält av relevans för staden. I detta ligger även sådana insatser som den Uppdragsbank om erbjuder kommunerna i Nordvästra Skåne möjlighet att lägga ut uppsatsidéer till studenter på alla de skånska lärosätena på ett enkelt och strukturerat sätt (<http://www.uppdragsbanken.nu>¹).

Samtidigt är perspektivet på stadens satsningar kring högre utbildning och forskning långt ifrån att ha ett internt fokus. Av största vikt är relevans för det regionala näringslivet och hur det kan stärkas av kunskapsöverföring, kompetensförstärkning och kollaboration. Staden har därför valt att tillsammans med lokala aktörer och Lunds universitet stödja ett antal näringslivsnära forskningsprojekt inom till exempel logistik och handel. Det förstnämnda, ReLog samfinansieras av staden, VINNOVA och universitetet och det andra, Centrum för Handelsforskning, finansieras i sin lokala del av lokalt näringsliv, universitet och staden. Denna lokala nod är en del av ett nationellt excellence centre inom handelsforskning placerat vid Lunds universitet med handelns arbetsmarknadsparter som huvudfinansier. Ett starkt arbete inom kunskapstriangeln skapar möjligheter både för kommunen som sådan och för de som verkar i den.

1 <http://www.uppdragsbanken.nu>

FoU Helsingborg - fokus social hållbarhet

För att bygga vidare på och fokusera fördelarna med forskning och forskningsbaserad utveckling samt för att belysa ett prioriterat utvecklingsområde inrättades i mars 2014 Helsingborgs stads forsknings- och utvecklingsenhet för social hållbarhet, FoU Helsingborg. FoU Helsingborg är uppbyggd som en lokal kunskapsorganisation med tydligt fokus. Enheten ”ägs” av 5 av stadens 9 förvaltningar som alla har centrala uppdrag i förhållande till social hållbarhet, och har även ett nära samarbete med Campus Helsingborg, Lunds universitet. Enhetens främsta uppdrag är att med social hållbarhet som teoretisk ram och praktisk ambition, samt på vetenskaplig grund, bidra med arbetet för ett socialt hållbart Helsingborg.

Vår operativa verksamhet kan främst beskrivas med termen ”forskningskoordination”. Vi är en liten enhet (i dagsläget en forskningschef och en projektledare) som koordinerar forskning med verksamhetsutveckling utifrån givna behov; detta innebär allt från att hitta lämpliga forskare för uppdraget, bidra med forskningsstöd i utredningar/utvärderingar och projektleda. Till dags datum har vi 5 processer igång som omfattar allt från längre forsknings- och utvecklingsprojekt till mindre pilotprojekt.

Inom enhetens operativa verksamhet tar vi oss an social hållbarhet på olika sätt, bland annat genom att bygga in, diskutera och utforska relevanta perspektiv, fokus, metoder och/eller målgrupper. Detta syns extra väl i de processer vi har igång. Det som de flesta processer har gemensamt är 1) att de fokuserar på eller utgår ifrån någon form av social innovation som idé eller metod; 2) att de omfattas av så kallad practice research där kunskapsproduktionen sker i ett nära samarbete mellan forskare och aktörer inom det sociala arbetets praktik och 3) att brukarinkludering är en central byggsten.

Ett konkret exempel på sådant projekt är: ”Att skala upp Bostad först - drivkrafter och barriärer”.

Att skala upp ”Bostad Först” – drivkrafter och barriärer

Projektet är ett samverkansprojekt mellan Lunds universitet Campus Helsingborg, Socialhögskolan samt Helsingborgs stad, socialförvaltningen och FoU Helsingborg.

Projektet utgår från ”Bostad först” som innovativ metod för att motverka hemlöshet. Modellen utvecklades först i New York av organisationen *Pathways to Housing*. Forskningsresultat från USA, Kanada och Europa visar att ”Bostad först” kan minska den långvariga hemlösheten samt att modellen har visat sig vara mycket effektiv när det gäller att ge förutsättningar för kvarboende jämfört med traditionella lösningar som boendetrappor och andra tillfälliga boendeformer.

Efter att i Helsingborg prövats som ett projekt samt efter påvisade goda effekter (Kristiansen 2013) infördes ”Bostad först” som permanent verksamhet vid årsskiftet 2013/2014. Förutom ”Bostad först”-verksamheten finns det ett antal andra kategorier av boendeformer som man inom Helsingborgs stödboendeenhet vill förändra från regelstyrda boenden till mer behovsstyrda. Hur detta skulle göras ville man ha hjälp av forskningen att svara på. Forsknings- och utvecklingsprojektet avser att generera svar på hur principerna för ”Bostad först” kan integreras i det bostadssociala programmet samt att klargöra vilka faktorer som är av betydelse för att det ska vara möjligt att skala upp ”Bostad först”-projekt.

Projektet har ett tydligt *practice research*-perspektiv genom att forskningen utförs i nära samarbete med och samtidigt som utvecklingsåtgångarna sker i verksamheten. Forskningen kan på så sätt både synliggöra och utvärdera relevanta utvecklingsinsatser i förhållande till utvecklingsmålet. Projektets kunskapsproduktion sker således tillsammans mellan forskning, brukare och verksamhet.

”Att skala upp ”Bostad Först” – drivkrafter och barriärer” har ett tre-dimensionerat brukarinkluderande fokus genom att 1) verksamhetsutvecklingen syftar till att införa behovsstyrt boende istället för regelstyrt; 2) brukare finns representerade i projektets formella projektgrupp där de tillsammans med praktiken och forskningen driver projektet; samt 3) brukarna genomför, med handledning av forskarna, vissa forskningsavsnitt som t.ex. konstruktion och distribution av enkäter till de boende. En fördel med att bygga brukarinkluderingen på detta sätt är att gruppen inte bara blir föremål för forskningen utan blir också direkt delaktig i verksamhetens utveckling.

Projektet implementeras löpande i samtliga verksamheter utifrån arbetsmetodik, individuella handlingsplaner, bemötande, förhållningssätt vid avvikelser som hot och våldssituationer, missbruk i lokaler osv.

Sammanfattning

Sammantaget så arbetar Helsingborgs stad aktivt med forskning och utveckling både centralt och förvaltningsspecifikt. Men hellre än att välja en enda väg framåt så organiseras verksamheten efter vad som är lämpligast utifrån organisations- och problemställningsperspektiv. FoU-enheten med sitt tydliga fokus på social hållbarhet samlar vissa av stadens förvaltningar och fokuserar deras ansträngningar. Samtidigt har dessa förvaltningar precis som stadens övriga förvaltningar och bolag möjlighet att söka forskningssamverkan direkt med akademien eller inom den omtalade triple helix-modellen i frågor där det är en mera lämplig riktning framåt.

Genom en tydlig övergripande strategi för stadens forskningsarbete från kommunfullmäktige, och med en uttalad ambition om att bli riktigt bra på att ta till sig forskningsresultat för omsättning i verksamhetsutveckling, så finns det utrymme för flera modeller för arbetet, inom en och samma stad. Detta särskilt då det till denna (forskning och högre utbildning) och flera andra stadsövergripande processer finns en uttalad processägare som företräder och driver processen framåt. Processägaren har på uppdrag av stadsdirektören mandat och ansvar att utveckla, leda och samordna processen så att stadens övergripande mål uppnås. Inom forskning och högre utbildning på stadsnivå ligger detta uppdrag på näringslivsdirektören.

Slutsatsen är att en sammanhållen strategi för forskningsrelaterade insatser är en grundförutsättning för framgång, att det visat sig vara en mycket bra idé att kraftsamla i en specifik FoU-enhet kring en gemensam frågeställning och att det är viktigt med ett tydligt uttalat ägarskap för frågan ur ett övergripande perspektiv. Framgång i varje delmoment bygger till stor del på att det finns en helhetssyn som följer upp, skapar legitimitet och ger långsiktig inriktning.

Utmaningsdrivet utvecklingsarbete i Örnsköldsvik

Lena Finne Jansson & Johan Eklund

Kunskapsnod Örnsköldsvik

Inför budget 2011 fördes diskussioner inom kommunen kring det allt tydligare kravet på att en kommuns verksamheter skall vila på vetenskaplig grund, evidensbaserad praktik och forskningsbaserad kunskap. Begreppen som används är många men kontentan är att det är strategiskt viktigt för en kommun att arbeta aktivt för en kunskapsuppbyggnad. Detta för att dels kunna möta de krav som ställs på kommunen, dels klara den egna ambitionsnivån och de framtida utmaningarna. Inför budget 2011 var det också tydligt att inom vissa delar av de kommunala ansvarsområdena saknades den kunskap som behövdes. Som exempel kan nämnas evidensbaserade verktyg inom missbruksvård för unga individer, vetenskapliga metoder för att arbeta med olika former av familjevåld och forskningsbaserad kunskap om antimobbingarbete. Diskussionerna utmynnade i att kommunfullmäktige tog beslut om en kompletterande satsning med fokus på den kommunala organisationens alla ansvarsområden.

Ur Budget 2011, fastställd av kommunfullmäktige den 29 nov 2010:

”Framtida tillväxt i en globaliserad och kunskapsdriven ekonomi är i ökande grad beroende av forskningsbaserad kunskap. Det krävs i regel omfattande samspel och ömsesidig kunskapsöverföring, mellan flera kompetenta aktörer, för att åstadkomma tillväxt. Målsättningen för Örnsköldsviks kommun är därför att framgångsrikt bedriva samverkan med regionala och nationella aktörer, i syfte att främja möjligheten till internationellt framstående forskning, utveckling och högre utbildning. För att skapa nya och ännu bättre förutsättningar för kunskapsuppbyggnad tar vi nu nästa steg genom Kunskapsnod Örnsköldsvik. För detta avsätts två miljoner kronor 2011.”

Det är inte självklart att kommunala skattemedel används för att finansiera forskning. För Kunskapsnod Örnsköldsvik handlade det om en total budget på tio miljoner och ett tak på två miljoner kronor per år. För att få del av medlen måste det finnas ett strategiskt perspektiv.

Forskningsfrågan ska vara relevant och ge verksamheterna ett verktyg eller arbetssätt som är vetenskapligt grundat. Det fanns även en tydlig koppling till att stärka kommunen som attraktiv arbetsgivare och verka för höjd utbildningsnivå bland medarbetarna. Genom att vara en aktiv forskningsaktör får dessutom kommunen bättre förutsättningar att vara en intressant testbädd för och mottagare av nya forskningsresultat. Kunskapsnod Örnsköldsvik förstärkte och kompletterade övriga satsningar och löpande verksamhetsutveckling. Satsningen kompletterade även det arbete som exempelvis görs via kommunförbundet Västernorrlands forsknings- och utvecklingsenhet och via universitetens regionala utvecklingscentra kopplat till lärarutbildning.

Välfärdsexemplet – kommundoktorander inom äldreomsorg

Örnsköldsviks kommuns forskningssatsning startade inom välfärdsområdet, närmare bestämt inom området särskilda boenden för äldre. Av kommunens verksamheter fanns rätt förutsättningar där i form av sjuksköterskor och enhetschefer som var aktivt intresserade av att utveckla verksamheten. Umeå universitet har en etablerad enhet i Örnsköldsvik med sjuksköterskeutbildning och forskning vilket underlättade planeringsarbetet. Inte minst fanns det en gemensam nyfikenhet kring forskningsfrågan ”Är familjesamtalen ett framgångsrikt arbetssätt för att förbättra livssituationen, för såväl den som bor på ett särskilt boende som dennes närstående?”. Kommunens förväntningar formulerades i tre mål: Satsningen skulle leda till 1) en förbättrad livssituation för de äldre och deras närstående, 2) de anställda skulle uppleva en högre arbetstillfredsställelse och 3) utfallet skulle leda till verksamhetsutveckling.

Projektet sattes in i ett större sammanhang genom kopplingen till ett internationellt forskarnätverk på området. Lokalt anställdes en doktorand vid Umeå Universitet med halva finansieringen från Örnsköldsviks kommun och den andra halvan från Umeå universitet. Till stöd för kommunens engagemang utsågs en avdelningschef inom förvaltningen till verksamhetsanknuten handledare. Kommunens forskningsansvarare ansvarade för att bevaka forskningsprocessen och driva satsningen på en strategisk nivå.

Forskningsansatsen var interventionsstudier vilket dessutom innebar

Seniorveckan - Middag på Parkskolan med underhållning

involvering av kommunens särskilda boenden. Personalen fick genomgå utbildning och familjer engagerades. I praktiken organiserades arbetet enligt ett vanligt doktorandprojekt med påkoppling av en kommunal stödfunktion och där kommunens verksamheter utgjorde platsen för fältstudier.

Positiva resultat med spin-off-effekter

När den här texten sammanställs befinner sig doktoranden på upploppet med disputation planerad de närmaste månaderna. Utfallet av arbetet är redan nu lyckat. Närstående till personer som flyttar till särskilda boenden kan uppleva situationen som frustrerande och stressande. Genom det strukturerade samtalet får familjerna nu möjlighet att beskriva hur de upplever situationen vilket ökar förståelsen för den äldres behov. För verksamheten bidrar samtalet även till att personalen bättre kan möta familjernas och därmed sina egna förväntningar. Projektets positiva resultat gav flera konkreta effekter på verksamheten. Kommunen har beslutat om generellt införande av det hälsostödjande familjesamtalet på särskilda boenden, vilket innebär att personalen utbildas i metodiken i den takt verksamheten tillåter.

Resultaten från studierna har även öppnat för metodutveckling vilket medfört att ytterligare en doktorand anställts. Dessutom pågår nu utredning och planering för hur en senior forskartjänst kan inrättas i kommunen.

Det beskrivna exemplet är ett av fem doktorandprojekt som startats inom satsningen Kunskapsnod Örnsköldsvik. Redan nämnt är ytterligare en doktorand som fortsätter studera familjesamtalet tidigare i kedjan. Ytterligare två doktorander är aktiva inom skolan. Ett projekt fokuserar på införandet av formativ bedömning av elevernas matematikkunskaper. Det andra projektet har fokus på hur barn lär sig demokrati i förskolan, vilket har koppling till det identifierade behovet av metoder inom antimobbingarbete som nämndes i inledningen. Det femte doktorandprojektet bedrivs inom kommunikation och studerar hur den kommunala kommunikatorrollen förändras utifrån tillkomsten nya digitala mediekanaler. För att ytterligare stimulera till lärande och kompetensutveckling har kommunen inrättat ett studiestödsprogram där anställda kan ansöka om bidrag för att läsa forskarförberedande universitetskurser eller prioriterade spetskompetensutbildningar.

Erfarenheter och lärdomar inför framtiden

Den satsning som startade 2011 rullar på och den senast anställda doktoranden beräknas disputera 2018. Organisationen börjar redan dra lärdomar och erfarenheter av dessa snart sex år. Det som diskuteras är bland annat hur kunskap ska spridas till medarbetare och andra verksamheter och hur kompetensutveckling kan bli en del av den löpande verksamheten. Universiteten har etablerade strukturer och rutiner för sådant. Där finns det formaliserade kanaler för att överföra och sprida kunskap. Kommuner behöver utveckla motsvarande funktioner och ha möjlighet att avsätta tid till det. Det finns många kompetenta kommunmedarbetare och den kommunala organisationen måste bli bättre på att berätta och visa stolthet. En stor utmaning är att de områden som behöver tillgång till vetenskapligt grundade verktyg och arbetsmetoder inte nödvändigtvis kan matchas med universitetens forskningsintresse. En kommun kan ibland inte själv bedriva forskning vilket kräver en större lyhördhet i forskningsvärlden för de kommunala behoven. Formerna för den fortsatta forskningssatsningen inom Örnsköldsviks kommun utreds nu.

FoUI Norrbotten – regional utveckling

Ulf Hyvönen

Vid Kommunförbundet Norrbotten (KFN) finns sedan januari 2014 en FoUI-miljö med inriktning mot socialtjänst, utbildning och lärande, social hållbarhet och styrning och ledning. Verksamheten ägs och finansieras av länets fjorton kommuner och är en integrerad del av Kommunförbundets kansli i Luleå. Verksamhetens basfinansiering är cirka 4,3 mkr vilket i första hand används för att betala lön för fyra heltidsanställda personer; en chef och tre vetenskapliga ledare. Samtliga är forskarutbildade inom olika samhällsvetenskapliga ämnesområden. FoUI Norrbotten är en miljö under uppbyggnad. Den fjärde och senast anställde medarbetaren rekryterades så sent som i september 2015.

Den övergripande styrningen av FoUI Norrbotten sker via ett FoUI-utskott till Kommunförbundets styrelse. Utskottet består av två ledamöter ur KFN:s styrelse, två ledamöter från respektive Social- samt Barn- och utbildningsberedningen och en ledamot från Tillväxtberedningen. (Ordförande är för närvarande kommunalråd i Haparanda och tillika professor i sociologi och utbildningsvetenskap).

Tillkomsten av FoUI Norrbotten grundas i en översyn av den FoU Socialtjänst som verkat inom Kommunförbundets hägn i mer än tio år. Bland skälen till översynen anges bl a en allt starkare statlig styrning med ökade krav på att utveckla en kunskapsbaserad praktik i kommunal verksamhet och de utmaningar som pekades ut i SKL:s strategi inför forsknings- och innovationspolitiska propositionen (2011). Översynen ledde fram till ett beslut om att inrätta en gemensam FoUI-enhet för de kommunala verksamheterna i länet, med ett femårigt avtal som ska följas upp och utvärderas efter de tre första åren.

Bland de mer påtagliga skillnaderna mellan den tidigare FoU-verksamheten och den nya FoUI-miljön märks följande:

- Ett väsentligt bredare verksamhetsområde. Från att tidigare enbart haft inriktning mot socialtjänsten inkluderas frågor inom utbildning och lärande (skolan) och kommunövergripande frågor om bl a styrning, ledning och social hållbarhet.

- En starkare betoning av FoU i FoU; d v s ”forskningens” betydelse och nytta för att befrämja kvalitet och utveckling i kommunala verksamheter. Förutom den vetenskapliga kompetensen hos medarbetarna i FoU-miljön poängteras att personal inom kommunala verksamheter behöver tränas i såväl ”forskningskonsumtion” som ”forskningsproduktion”; d v s att både kunna tillägna sig forskningsresultat och att i någon mån vara medforskare.
- Tillägget ”I” som i innovation. De stora utmaningar som många kommuner i Norrbotten står inför kräver innovativa strategier för en hållbar utveckling och FoUI-miljön förväntas bidra till att kreativa och innovativa idéer och lösningar kan utvecklas, testas och utvärderas.

FoUI Norrbotten har fyra huvudområden. Inom området ”socialtjänst” handlar huvuduppgiften om att stödja kommunerna i att utveckla en evidensbaserad praktik (EBP) inom socialtjänsten. FoUI genomför bl a workshops med ledningsgrupper inom kommunernas socialtjänster och håller i ett lärande nätverk med sk EBP-kontaktpersoner från kommunerna i länet. Inom ”utbildning och lärande” är uppdraget bl a att bistå chefer, ledare och lärare i skolan när det gäller att utveckla ett arbets- och förhållningssätt som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Detta arbete görs med länstäckande nätverk med skolchefer, utvecklingsledare, lektorer och annan nyckelpersonal inom skolan och i samverkan med lärare och forskare från universiteten i den norra regionen.

Ett tredje område handlar om ”styrning och ledning”. Förutom frågor om ledarskap inbegriper det bl a även frågor kring systematisk uppföljning och utvärdering samt planering av kommunala verksamheter.

Det fjärde området heter ”social hållbarhet” och inkluderar primärt de icke-materiella, eller ”mjuka” aspekterna av begreppet; så som exempelvis jämlikhet och inflytande, mångfald, samhörighet och trygghet men också frågor om människors livskvalitet och hälsa. De båda sistnämnda områdena har inte någon direkt motsvarighet inom kommunal förvaltningsorganisation, utan är snarast tvärssektoriella.

Från 2016 breddas FoUI Norrbottens verksamhetsfält ytterligare, genom en satsning på området folkhälsa. Denna treåriga satsning, med stark koppling till området social hållbarhet, innebär att FoUI-miljön förstärks med ytterligare en heltidsanställd, forskarutbildad medarbetare under denna period.

FOUI Norrbotten, f. v. Ulf Hyvönen, Marianne Öhman, Catarina Lundqvist, Peter Waara, Mats Jakobsson, Benitha Eliasson

När det gäller området ”social hållbarhet” så kan det ses som ett resultat av de kommunbesök som FoUI-verksamheten företog sig under det första verksamhetsåret. Det utkristalliserades i analysen av de data som samlades in under den resan och formaliserades i dialog med verksamhetens ägare och intressenter. Denna rundresa i länet genomfördes under parollen ”Vårt FoUI” för att markera att verksamheten ska byggas upp i en anda av samverkan och samägande mellan länets kommuner.

Samtalen med kommunledningarna skedde bl a med stöd av en särskilt framtagen ”spelplan” med ett antal steg som illustrerar hur ett av kommunen definierat utvecklingsområde kan hanteras i en systematisk, vetenskapligt influerad kunskapsprocess - från ax till limpa. Övningen väckte ett stort intresse och engagemang hos flera kommunledningar. Den bidrog bl a till att synliggöra skillnaden mellan ett ”förvaltningstänkande” och ett ”forskningstänkande” och gav upphov till intressanta diskussioner om betydelsen av att vara noggrann när man formulerar sina frågeställningar. Det gav även en del insikter om förhållandet mellan problemformulering och problemlösning som kanske lite tillspetsat kan illustreras med ett citat lånat från Einstein: ”Om jag bara hade en timme på mig att lösa ett problem skulle jag använda 55 minuter åt att tänka på problemet och fem minuter åt att tänka på lösningen”. FoUI kan ha en viktig uppgift i att bistå kommunen med att tydliggöra sina frågeställningar för att kunna formulera sitt behov av kunskapsstöd.

Social hållbarhet som innovationsområde

Social hållbarhet är ett perspektivseende som länkar samman olika professioner liksom att det skapar kopplingar mellan de olika profilområdena inom FoUI-verksamheten. De sociala investeringsfonder som allt fler kommuner inrättar, kan tas som exempel för att illustrera detta. De sociala investeringarna görs i regel i form av projekt och ofta handlar det om att skolan, socialtjänsten och eventuellt andra kommunala förvaltningar gör gemensam sak genom att satsa en summa pengar på tidiga insatser för barn och/eller unga, i förhoppningen att det ska förhindra senare kostnader i såväl pengar som mänskligt lidande. De sociala investeringsfonderna motiveras av ett helhetstänkande, en långsiktighet och av ett socialt hållbarhetsperspektiv. Som sådana, kan de sociala investeringsfonderna i förekommande fall tjäna som smörjmedel för ett ökat helhetstänkande och gemensamt målfokus hos de kommunala förvaltningarna i deras planerings- och budgetprocesser. Något som var starkt önskat och efterfrågat av ett flertal kommun- och förvaltningschefer i samband med den inventeringsresa FoUI-medarbetarna gjorde i kommunerna.

Kärnvärden för FoUI Norrbotten:

FoUI:s arbete ska baseras på ett uttalat verksamhetsbehov

Det stöd och den samverkan som FoUI Norrbotten initierar ska baseras på och tillgodose uttalade verksamhetsbehov och önskemål från ägarna; i första hand förvaltningschefer och politisk ledning. De utvecklings- och forskningsaktiviteter som bedrivs ska vara efterfrågade, tillämpbara och nyttiga. De tidigare nämnda kommunbesöken som genomfördes under hösten 2014 och våren 2015 är exempel på en aktivitet som ska ses mot denna bakgrund.

FoUI:s arbete ska baseras på aktiv samverkan och delaktighet mellan kommunerna och FoUI

FoUI:s verksamhet bygger på ett aktivt partnerskap, där ägare och intressenter uppmuntrar och initierar dialog och samverkan och där FoUI möjliggör detta genom olika mötesplatser. Samverkan mellan FoUI och kommunerna ska präglas av ett gemensamt ägande och ansvarstagande över utvecklings- och forskningsprocesser. Här finns bl a det politiskt sammansatta FoUI-utskottet, ledningsgruppen med representanter för kommunala förvaltningschefer och de olika professionsburna lärande nätverken där FoUI deltar.

FoUI:s arbete ska bygga vidare på redan befintliga lokala resurser, kompetenser, aktiviteter och nätverk

FoUI ska utgå från verksamhetsbehov och stärka/stödja befintliga lokala resurser, kompetenser, aktiviteter och nätverk som finns i kommunerna. I detta ligger också att FoUI ska belysa goda exempel som finns länet. Detta kan t ex handla om att lyfta fram och stödja lokala utvecklingsarbeten och projekt, bistå med metod- och handledningsstöd och bidra till att dokumentera och sprida dessa vidare.

FoUI:s arbete ska komma hela länet till del och fokusera på såväl generella som riktade aktiviteter

FoUI har ett länsövergripande ansvar, vilket innebär att initiera generella aktiviteter av övergripande karaktär, baserade på gemensamma intressen. Det innebär att även sprida mer specifika lokala insatser, med ambition att de kommer länets övriga verksamheter till del. Som en del i Kommunförbundet Norrbotten ska FoUI medverka till att stärka samverkan såväl inom som mellan kommunerna vad gäller kunskaps- och metodutveckling inom de prioriterade områdena.

FoUI ska stödja kunskapsbildning, kunskapsspridning och kunskapsanvändning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet

FoUI ska medverka till kunskapsspridning utifrån verksamheternas uttryckta behov. FoUI ska stödja kunskapsanvändning utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt; att värdera och kritiskt granska kunskap/ resultat och relatera kunskaper till den lokala kontextens förutsättningar och behov. FoUI ska även, och framförallt, möjliggöra kunskapsbildning utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt, med hänsyn till uppdraget att stärka den praktiktära kunskapsutvecklingen och forskningen.

FoUI ska arbeta utifrån ett ”medforskande perspektiv” där professionens erfarenheter bekräftas som kunskapskälla. FoUI ska sträva efter att organisera forsknings- och utvecklingsprojekt så att praktiskt verksamma görs delaktiga i problemformulering, datainsamling och analys utifrån idén att lyfta den erfarenhetsbaserade kunskapen samtidigt som det interaktiva arbetssättet skapar en förtrogenhet med forskningsprocessen.

FoUI ska stödja universitetssamverkan utifrån idén om ömsesidig nytta

Den samverkan som FoUI bedriver mot universitet och andra kunskapsmiljöer ska karaktäriseras av forskning och utveckling. I universitetssamverkan, t ex vid matchmaking och som tredje part med universitet och kommun, ska FoUI värna om att samverkan sker till ömsesidig nytta. Forskningssamverkan ska vara praktisknära i meningen att den har sin utgångspunkt i praktikernas behov, synliggör professionernas erfarenheter och att professionen om önskat får stöd och utrymme att kunna verka som medforskande aktörer i sin egen verksamhet. Konkret handlar dessa vägledande perspektiv om att praktiken inte enbart ska erbjudas att ta del av forskningsresultat utan även ges utrymme en bidra till kunskapsbildning på olika sätt. Ömsesidigheten handlar till exempel om att man från universitets sida betraktar kommunernas verksamheter som en viktig empirisk miljö för studenter och forskare och att samverkan med de kommunala verksamheterna också uppfattas stärka kvaliteten i universitets verksamhet.

Ett forum för forskningssamverkan som FoUI Norrbotten tagit initiativ till är ”Rådet för kunskapsutveckling inom lärande, omsorg och vård”. Här möter medarbetarna vid FoUI-miljön förvaltningschefer från skola och socialtjänst, representanter från landstingets forsknings- och utvecklingsavdelning och seniora forskare från olika institutioner vid Luleå tekniska universitet. Här sker ett informations-, idé- och kunskapsutbyte i dialog och seminarieform. Det kan ses som ett slags tankesmedja där det för närvarande bland annat smids planer på genomföra en större regional konferens om olika aspekter av den för många av Norrbottens kommuner så avgörande frågan: ”Växa eller krympa”?

En annan sak som förtjänar att nämnas i det här sammanhanget är samarbetet mellan FoUI och Luleå Tekniska Universitet (LTU), när det gäller att förmedla förslag på uppsatsämnen från praktiker till studenter som skriver utredningar eller examensuppsatser. FoUI inventerar intresset, hjälper till med att formulera preliminära uppsats och träffar studenter, ibland tillsammans med förslagsställarna, för att presentera uppsatsförslagen.

Del 3

Nyskapandet
i forskning,
utveckling och
innovation

Vad är FUI och vad utgör det innovativa?

Som vi ser av de exempel vi fått ta del av är FUI-miljöerna sinsemellan ganska olika men det finns ändå likheter som kan extraheras. I mångt och mycket bygger FUI broar mellan forskning, praktik och innovation. De är inga dagsländor trots avsaknad av rimlig och stadigvarande finansiering. Uppenbart anser kommunerna och regionerna att de vill behålla sina FUI-verksamheter. Ett renodlat kommunalt/regionalt ägande tycks borga för överlevnad. Men allt oftare ser vi FUI-enheter som verkar i mellanrummet mellan högskola och samhälle. Ett antal nationella utvärderingar har gjorts genom åren i syfte att ringa in FoU-miljöernas specifika karaktär (Börjeson 2002, Engström 2008).

De låter sig inte så lätt infångas och beskrivas, men nedan görs ett försök att karakterisera FUI, utifrån exemplen. Grundläggande för samtliga är att de exemplifierar kunskapande i samverkan, ”*co-creation of knowledge*”, eller ”*collaborative research*”; vilka alla är termer för att beskriva innehållet i denna innovativt organiserade kunskapsproduktion.

Problemlösande utforskande arbetssätt

Arbetssättet är av utforskande problemlösande karaktär. Arbetet är mestadels deskriptivt och berättande men emellanåt också teoribildande. Det sker nästan alltid i samverkan med praktiker, de är ofta med och skriver rapporterna. Ofta är ansatsen snarare kvalitativ än kvantitativ. Nobelpristagarens i litteratur 2015, Svetlana Alexsijevitj:s sätt att arbeta, alltid lyssnande med inspelningsapparaturen redo, kan påminna om FoU-enheternas sätt att arbeta (utan andra jämförelser). Ett synliggörande av kommunernas vardagsproblematik gör att många känner igen sig och kan identifiera sig med skrifterna och ta till sig resultatet. En ambition är också att FUI-publikationerna skall vara nyskapande, informativa och läsvänliga. De skall kunna läsas på bussen på väg till arbetet.

Möten, nätverk, ständig dialog

Nätverkande är en central del av FUI-miljöernas arbete. Syftet är att fånga upp problemställningar i dialog med praktiker eller att bara reflektera tillsammans för att lyfta blicken och vässa frågeställningarna. Det finns många namn på dessa möten, exempelvis forskningscirklar, tankesmedjor, kunskapsverkstäder och dialogmöten. Kunskapande sker tillsammans och inte skilt ifrån vardagsverkligheten. De metoder som används är etablerade som dialogorienterade inom främst samhällsforskningen.

Närhet till praktiken, nya utforskade områden

Närheten till praktiken gör att nya okända forskningsområden kan initieras. Delaktigheten från dem som aktualiserar frågorna gör också att projekten blir relevanta för kommunerna. Att vara i strömmen gör att man kan känna vattenflödet, djupet och omgivningen. Att betrakta från stranden eller uppifrån ett flygplan gör det svårare att urskilja betydelsefulla detaljer. Det innebär naturligtvis inte att alla praktikens forskningsproblem måste lösas inom FUI. Ett brett kontaktnät med högskolor och universitet har de flesta som arbetar inom FoU och även kompetens för matchmaking, att förmedla rätt projekt till rätt person. Vidare får lärosätena automatiskt en länk ut till kommuner och regioner för att informera om planerade forskningsprojekt, möjlighet att genomföra empiriska studier och kommunicera resultat.

Experimentverkstäder och laboratorier

Ur arbetet med det utforskade följer med nödvändighet en ökad sannolikhet att misslyckas. Dock skall inte FUI väja för att arbeta med det svåra, problemlösande. De problem som aktualiseras inom FUI är ofta komplexa, mångfacetterade och svåra att ringa in. FUI liknar i många stycken det privata näringslivets FoU, där försiggår experiment med en hög grad av tolerans för misslyckanden. Samtidigt är FoU-laboratoriet företagets hjärta. Vid ett genombrott skapas en verklig innovation. Innovativ forskning skall vara banbrytande och leda till förändringar.

Flexibilitet, tvärvetenskap, helhetssyn

Ur ovanstående framskymtar komplexiteten i FUI-arbetet. Breda problemområden kräver tvärvetenskapliga forskningsinsatser. Komplexa problem kan inte så lätt avgränsas från sin kontext. Därför behövs en helhetssyn och i den mån det är möjligt, disciplinövergripande arbetssätt. Flexibilitet uppstår också ur den ständiga bristen på stabil finansiering. Det område som staten satsar på under en period kan följas av ett lappkast inför nästa period. Det innebär naturligtvis inte att FUI alltid skall arbeta med samma område. Det måste finnas en beredskap för förändringar. Däremot skall de metoder och det arbetssätt som utvecklats genom årtionden inom FUI tillvaratas för andra användningsområden. Exempelvis i Skåne är naturvetarna just nu mycket intresserade av att arbeta med forskningscirklar. Det är en metod som är föga känd utanför samhällsvetenskapen.

Kent Andersson
Kommunfullmäktiges ordförande
Malmö stad

Peter Waara
Kommunalråd
Haparanda kommun

Magnus Haglund
Kommunchef
Örnsköldsviks kommun

Del 4

Röster från politiker och kommunchefer

Redaktionskommittén har bett två politiker och en kommunchef reflektera kring forskning, utveckling och innovation som drivkraft för regional utveckling.

De tillfrågade är kommunfullmäktiges ordförande i Malmö, Kent Andersson, kommunalrådet i Haparanda, Peter Waara och kommunchefen i Örnsköldsvik, Magnus Haglund. Vi är intresserade av att höra hur de resonerar kring argument och motiv för kommunala och regionala satsningar på FUI. Vi vill också veta vilka förhoppningar de har på att FUI-miljöerna ska lämna avtryck i regioner och kommuner.

Vilka värden och vilken nytta ser de i framtiden av de regionala och lokala FUI-satsningarna?

Kent Andersson, Malmö:

”I en tid när alltmer fokus sätts på utvärdering och lärande i organisationen är det viktigt att ny kunskap tillförs. Och att i den egna organisationen ha resurser för denna kunskapsförmering skapar bättre förutsättningar för implementering, men ökar sannolikt också organisationens förutsättningar för att acceptera annan ny kunskap.

Det finns emellanåt en misstro mellan forskning å ena sidan och politik och praktiker på den andra. Man pratar inte samma språk, läser ibland olika saker ur ett resultat. Synen på hur frågor ska ställas och hur svar kan användas är inte alltid densamma. En FUI-organisation i kommunen eller regionen skapar en kunskap i dessa organisationer som kan underlätta dialogen med mer traditionella akademiska miljöer. Så förutom att bidra med egenproducerad kunskap kan en sådan miljö också öka utbytet med den akademiska världen.”

Peter Waara, Haparanda:

”En viktig insats är att etablera en fungerande skärningsyta mellan forskning och praktik som är kommun- och länsöverskridande. Dels är det frågan om att förmedla kunskaper mellan praktik och forskning, dels handlar det om att skapa förutsättningar för samverkan mellan skilda uppdragsgivare utifrån kunskaper om befintliga insatser inom olika områden. Det finns ingen anledning att ”*upptäcka hjulet två gånger*”. Erfarenhetsutbytet mellan forskning/praktik leder till effektivisering och till att verksamheter professionaliseras vilket leder till kvalitetsförbättringar. De regionala satsningarna innebär också att det öppnas möjligheter för samverkan mellan kommuner och regioner inom de tunga områdena skola, vård och omsorg.

Grundutmaningen är många gånger att föra in ny kunskap i befintliga verksamheter. Syftet är att bygga lärande organisationer som leder till bättre möjligheter för medarbetare att, trots bitvis mycket hård arbetsbelastning, förkovra sig i yrket. Lärande tar tid och kräver utrymme för att på sikt ge tillbaka bättre kvalitet i verksamheten och slutligen kunna erbjuda bättre vård, omsorg och undervisning till brukarna. Här behövs stöd- och supportfunktioner som många gånger saknas i mindre kommuner i den utsträckning som krävs för att göra skillnad.

Detta lilla extra (som handlar om utrymme i tjänst, tillgång till andras erfarenheter och inspel) blir svårare att uppnå på grund av krympande resurser. Med ett starkt regionalt FOU finns möjligheter också för de som inte har egna utvecklingsenheter att kvalitetssäkra och utvecklas på ett konstruktivt sätt.

Även det omvända förhållandet råder, nämligen att praktisk verksamhet levererar inspel till forskning. Sakförhållanden inom t.ex. utbildningsområdet är synnerligen relevanta forskningsområden. Genom detta finns också möjlighet att tydligare länka långsiktig forskning med aktuella utmaningar inom våra verksamhetsområden.”

Magnus Haglund, Örnsköldsvik:

”Den kommunala organisationens ansvar är stort. Verksamheten bedrivs dygnet runt och kommunens medarbetare finns med i olika roller från före födseln till efter döden. Kommunen är i regel den största arbetsgivaren på orten och kraven på vad en kommun skall kunna hantera är stora. Andra aktörers prioriteringar innebär ofta att kommunen får det yttersta ansvaret att hantera utmanande situationer. Många av de utmaningar en kommun därmed möter är komplexa och kan vara av sådan art att det inte finns forskning eller evidensbaserad kunskap att tillgå. Kommunens medverkan i forskning är därför nödvändig för att å ena sidan prioritera rätt forskningsområden men även dra nytta av den kompetens och erfarenhet som finns inom kommunerna. Det räcker inte att forska på kommuner, man måste även forska med kommuner.”

Att FUI-miljöerna lämnar avtryck är förstås viktigt. Men vilka?

Magnus Haglund, Örnsköldsvik:

”Miljöerna ska driva och vara motor i den utveckling som behövs för att kunna matcha de utmaningar en kommun ska hantera. Detta betyder inte att alla utmaningar ska hanteras via FUI-miljöerna. Vissa områden ligger på internationell nivå, exempelvis fredsforskning kopplat till den idag aktuella flyktingsituationen eller miljöfrågan och klimatforskningen på det globala planet. Många frågeställningar ligger dock på lokal nivå.

Hur vi bemöter barn som inte kan hantera skolsituationen, hur vi bemöter den aggressiva demente individen eller hur vi kan arbeta med lokal samhällsservice kopplat till framtida utmaningar och möjligheter är några exempel. Kort sagt, FUI-miljöerna skall bidra till att de lokala samhällsutmaningarna kan hanteras på ett professionellt sätt.

Den kommunala organisationens möjlighet att bidra till intressant forskning måste stärkas och intresset från forskningsmiljöer att ha kommunen som samarbetspart öka. Såväl politikern som den kommunala medarbetaren vill vara professionella i sina respektive roller, vill att ordsborna och orten skall må bra och vill att kommunen, regionen och landet skall vara attraktiva även i en internationell miljö.”

Peter Waara, Haparanda:

”Att verksamhet sker utifrån devisen kunskap och beprövad erfarenhet. Att det sker ett kontinuerligt kunskaps- och erfarenhetsutbyte över kommungränserna mellan tjänstemän, politiker och andra beslutsfattare. Att FUI blir naturliga noder för detta kunskapsutbyte. Vetandet bör komma praktiken till gagn. Och praktiken bör influera också vetandet genom systematiska genomlysningar av relevanta arbetsområden. Endast genom en kombination av dessa, och med ett perspektiv som går utanför den enskilda kommunen, finns möjlighet att bygga en bättre verksamhet som i slutändan gör att skattekronor används på ett mer effektivt sätt sett ur ett kvalitativt och kvantitativt perspektiv.

Utmaningen består i att långsiktigt bygga en kunskaps- och kompetensbank utifrån gjorda erfarenheter lokalt/regionalt samt utifrån forskning och utvecklingsarbete nationellt och internationellt.

Det kan vara svårt att dogmatiskt peka på hur en sådan organisation skulle kunna se ut. Skilda regioner har sannolikt olika behov och förutsättningar och tyngdpunkten kan vara endera forskning/kunskap eller beprövad erfarenhet. Det kan handla om ett slags forskningsnära praktik som vinnlägger sig om goda och kontinuerliga kontakter med forskningsfronten på olika sätt. Man kan också tänka sig att det är frågan om verksamhetsnära centrumbildningar med syftet att byta erfarenheter och perspektiv

mellan redan yrkesverksamma. Framtiden får utvisa vad som passar för olika regioner. Oavsett vilket får inte det etableras vattentäta skott mellan forskning och praktik.”

Kent Andersson, Malmö:

”Genom att värdera såväl gammal som ny kunskap med ett kritiskt betraktelsesätt kan de bidra till att nödvändiga förändringar snabbare får genomslag. Här är det viktigt att de resultat som produceras ges möjlighet att implementeras, alltför ofta hindras ny kunskap från att påverka till följd av organisatoriska trögheter”.

Vilken framtida nytta ser politiker och kommunchefer med sina FUI-miljöer?

Magnus Haglund, Örnsköldsvik:

”FUI-miljön kan synliggöra det kommunala ansvarsområdet, den professionelle medarbetaren och medverka till ortens utveckling. Miljön ska stödja personlig utveckling och karriärutveckling. Den blir en grogrund för kreativa idéer och utveckling. Tillsammans med andra miljöer på en ort bidrar den till att invånarna trivs och att orten är attraktiv.”

Kent Andersson, Malmö:

”Kommuner och regioner bedriver idag en oerhört bred verksamhet, inom många områden och discipliner. Och i takt med att komplexiteten ökar ser vi hur allt fler uppdrag inte går att lösa i traditionella stuprörsorganisationer. Och ett ökande antal samhällsutmanande frågor tenderar att kräva gränsöverskridande insatser för att ge de svar vi behöver.

Alltför många traditionella forskningsmiljöer hos såväl universitet som högskolor granskas och värderas utifrån en traditionell indelning i ämnen och vetenskapsområden. Det gör att ofta saknas den flervetenskapliga ansats som jag tycker är nödvändig för att ge kunskap med sådan direkt relevans att den kan återföras till verksamheten och bidra till utveckling av såväl organisation och nya metoder.

I en kommunal/regional FUI-organisation är det möjligt för oss att välja en annorlunda ansats och utifrån oss relevanta frågeställningar organisera kunskapsinhämtning på ett mer skraddarsytt sätt.

Indirekt kommer sådana miljöer också att stimulera en diskussion inom akademien om behovet av nya sätt att angripa nya frågeställningar, och därmed ge ytterligare ringar på vattnet.”

Peter Waara, Haparanda:

”FUI-miljöerna representerar de enda kunskaps/praktikmiljöerna som finns i landet med tonvikt på dagsaktuella frågor inom skola, vård och omsorg. De är unika skärningspunkter mellan forskning och praktisk verksamhet. Betänk att vetande (forskning) i ytterst få fall implementeras i praktik. Den enda egentliga kopplingen mellan t.ex. yrkesverksamma socionomer och forskning är vad som sker inom ramen för grundutbildningen vid landets lärosäten. I övrigt fungerar det inte särskilt väl. I detta kunskapsscenario har lokala/regionala FUI-miljöer en betydande roll att spela genom att vara länken mellan forskning och livsnödvändig praktik.

Det går inte alldeles enkelt att hävda vår verksamhet som ”utanför det akademiska rummet”. Indirekt finns hela tiden det akademiska rummet med i vår verksamhet. Det är dock så att FUI innebär ett huvudmannaskap, en uppdragsbeskrivning, målgrupper och en rumslighet beläget utanför det akademiska rummet.

En överväldigande majoritet av alla tjänstemän inom skilda FoUI-enheter i landet har en akademisk bakgrund. Få är dock så lyckligt lottade som FOUI-enheten i Norrbottens län, där 100 procent av medarbetarna har en forskarexamen. Då är det akademiska rummet definitivt internaliserat i verksamheten. Den länken finns kvar oavsett hur huvudmannskapet ser ut.”

Del 5

Inslag i gott FUI-arbete

Som framgått tidigare finns det en samsyn hos SKL:s medlemmar om vad gott FUI-arbete är. Den har uttryckts i olika framtagna lokala och regionala forsknings- och utvecklingsstrategier, i förbundets arbete med att ta fram ett underlag till 2016 års forsknings- och innovationspolitiska proposition såväl som i underlag till tidigare propositioner och i tidigare studier av den här typen av miljöer.

Grundläggande är synen på FUI-miljöerna som unika. De är ett alldeles speciellt inslag i det svenska forsknings- och innovationssystemet. I föregående avsnitt kunde vi se hur deras uppdragsgivare och ägare ser dem som en förutsättning för att kommuner, landsting och regioners verksamheter skall kunna baseras på kunskap och beprövad erfarenhet.

Unika arenor för att initiera forskning, utveckling och innovation

Det framhålls att olika former av deltagarorienterad forskning, som görs på initiativ av, eller åtminstone i dialog med kommunerna huvudsakligen efterfrågas. Här finns exempel från Fyrbodal, där 14 kommuner gått samman kring FoU för socialtjänsten, i nära dialog med kommunerna. Forskningen skall vara behovsmotiverad. Men även tillgång till forskningsresultat direkt från lärosätena, inte minst inom teknik och miljöområdet, efterfrågas. Forskningen skall bedrivas tillsammans med intressenter, men den skall också handla om analys av olika samhällsfenomen och tekniska landvinningar.

Som vi ser av uttalanden från kommunchefer och politiker önskar de att de lokala samhällsutmaningarna blir belysta och kritiskt granskade av FUI-miljöerna, detta för att bidra till att utveckla den kommunala professionaliteten. Tvärprofessionella och tvärvetenskapliga forskningsansatser efterfrågas för att minimera stuprörsorganisationer, både utanför och innanför det akademiska rummet. Det framhålls att organisatoriska trögheter inte får lägga hinder i vägen för dialog kring, och implementering av ny kunskap, vilket ofta synes vara fallet idag. De vattentäta skott som kvarstår mellan forskning och praktik idag behöver undanröjas i än högre grad. Det lärande som är sprunget ur den egna organisationen, den egna FUI-miljön, är sannolikt lättare att ta till sig. Önskvärt vore också att utveckla kommunicerande kärn mellan yrkesverksamma i den egna organisationen. Här finns goda exempel på hur man kan föra en sådan tvärvetenskaplig och tvärprofessionell dialog inom den lokala kontexten från de FUI-miljöer som presenteras. Vidare betonas vikten av att hitta en gemensam plattform för att formulera forskning som initieras från den kommunala verksamheten. Resultat från samlad forskning av strategisk betydelse efterfrågas.

FUI-miljöerna utgör svar på behov av att skapa en arena för ”*Talk, time and trust*”. Det behövs tid för konstruktiva samtal, det behövs tid för reflektion och för att formulera viljeinriktningen, och det behövs tillit, för att uppnå en seriös diskussion om forskning och förnyelse. Det privata näringslivets organisering av FUI framhålls också som förebild för forskning och förnyelse

Man ser stora möjligheter i att arbeta tillsammans och initiera större gemensamma forskningsprojekt som många kommuner har nytta och intresse av. Då kan man också lära av varandra genom den forskning som bedrivs ute i de olika ”kommunala verkligheterna”. Det blir ett slags automatisk kunskapsöverföring som skapar ett kunskapsmässigt mervärde. Man ser värdet i dels att engagera kommunernas personal, dels i att formulera vad man vill uppnå med forskningen och att fler engagerade kommuner på sikt ger ett bättre resultat. Tanken är att kommunerna i större utsträckning än idag tar initiativ till forskning.

Beställarkompetens för samverkan med universitet och högskolor

FUI-miljöerna bygger kompetens för ”*matchmaking*”, och kan hjälpa till att formulera uppdraget, förhandla och ta direktkontakt med universitet och högskolor. Det behövs en regional arena för ”*matchmaking*” och kunskapsutveckling som förmedlande länk och kunskapsnod. En ensam kommun har sällan tillräcklig kompetens och resurser för att utveckla bra kontakter med högskolor och universitet, om vi undantar de riktigt stora kommunerna (SKL 2013).

Vad gäller frågan om beställarkompetens gentemot lärosätena är det en viktig uppgift som ingår i ”*matchmakingen*”. Idag är det ofta svårt för kommunerna att själva formulera sina behov av enskilda forskningsstudier mer exakt och förhandla. I det samtida kunskapsamhället uppstår ett större behov av fler s.k. intermediärer. Här kan FUI-verksamheterna fylla en viktig funktion som mellanled och gränsgångare. Att bistå kommunerna med att vässa frågeställningar är som vi ser av föregående exempel från Norrbotten en viktig uppgift för FUI-enheterna. Och att företräda den, i det här avseendet, svagare förhandlingsparten, kommunerna och regionerna.

Samverkan med universitet och högskolor är inte okomplicerad. I forskningspropositionen 2012/13:30 framhålls bl.a:

Universitet och högskolor är mötesplatser för människor som utvecklar ny kunskap, kreativitet, kompetens och drivkrafter som kan omsättas i nya lösningar och värdeskapande i nya eller befintliga företag i offentlig verksamhet eller i civilsamhällets organisationer....universitet och högskolor deltar i den breda samhälls- och idédebatten och verkar för nyttiggörande av forskningsbaserad kunskap.

Lärosätena är fortfarande förhållandevis svaga på att genomföra sin uppgift samverka med omgivande samhälle (SKL 2013; Benner & Sörlin 2015; Faugert & Co 2015). Detta kan lösas genom ett ökat samarbete med kommuner och regioner utan alltför stora krav på omedelbar finansiell utdelning. De flesta lärosäten har enheter för organisering av samverkan (eller som den ofta kallas, ”externa relationer”), men som det ser ut idag, krävs det ofta av dem att de bidrar med intäkter.

De som tar hand om samverkan från kommuners och regioners sida har inte samma ekonomiska tänkande, utan ser samverkan mer som en början på ett långsiktigt samtal kring olika samarbeten. Högskolornas föreställning om samverkan begränsas ofta till att handla om uppdragsforskning och uppdragsutbildning.

Tyvärr är detta faktum inte alltid känt eller synligt för kommunerna. Kommunanställda avsätter också sin arbetstid till att diskutera olika samarbetsavtal. På så sätt blir kommunernas arbetsinsats gentemot akademien ofta dold, inte minst när projekten befinner sig på idéstadiet. Hur viktig skall frågan om samverkan anses vara? Formerna för att premiera och värdera samverkan är under utredning med VINNOVA som ansvarig myndighet. Uppgiften att ta fram ett hållbart bedömnings-, belönings- och värderingssystem för att utföra samverkan är en ytterst viktig fråga att lösa framöver.

I forskningspropositionen (2008/09:50) omnämns erfarenhet av tillämpad forskning, innovationsarbete, och samverkan med det omgivande samhället som meriterande i samband med anställningar vid lärosäten. En ny grund för meritering behöver diskuteras, men inte mycket ser ut att ha hänt i det avseendet SKL menar att det måste bli lättare för forskare att röra sig emellan universitet och högskolor och omgivande sektorer och att denna rörlighet är till gagn för alla parter.

Kunskapspridning med kommunal relevans

Det behövs en arena som känns meningsfull för kommunerna att söka sig till för att diskutera och ta del av den forskning som görs av relevans för kommunerna. Samverkansformer behöver utvecklas, där forskare och praktiker, dvs. verksamma i de kommunala förvaltningarna samarbetar kring FUI. Ägarna, dvs. de kommunala beslutsfattarna, behöver vara införstådda med vad FUI är och ta ansvar för att verksamheten utvecklas i en positiv riktning som initierar relevant forskning. En bred ansats, grundad i kommunernas reella behov, *bottom up*, förefaller vara en framkomlig väg att gå. Det behövs också ”översättningar” för bättre kommunikation av forskningsresultat, som exempelvis vetenskapsjournalister och andra gränsångare skulle kunna bidra med. Både sändar- och mottagarfunktionen behöver utvecklas mot ”tvåspråkighet” för att optimera användningen av forskningsresultat.

Forskningskommuner, kommundoktorander och delade tjänster

Kompetens och kunskapsutveckling förväntas ske när man i högre utsträckning än tidigare utnyttjar forskarkompetens i kommunala verksamheter. För att överbrygga den tidigare skisserade samverkansproblematiken förefaller delade tjänster mellan kommuner och lärosäten vara en framkomlig väg. Detta kan ske genom kommundoktorander och som i exemplet Skåne där kommuner börjat ansluta sig som forskningskommuner för att stärka sin strategiska kunskapsutveckling och bli attraktivare som arbetsgivare. Det kan också ske genom delade forskartjänster där kommunerna står för delar av lönekostnaden för, exempelvis, samverkanslektorer.

Här är Örnsköldsvik en föregångare med de fem kommundoktorander som finns inom kunskapsnod Örnsköldsvik. Vidare finns inom miljöförvaltningen i Malmö s k gränsångare som på årsbasis tjänstgör sex månader på kommunen och sex månader på Malmö högskola. Dessa är forskarutbildade lektorer inom området men även miljöstrateger och kommunekologer som provar på tjänstgöring på högskolan. Till saken hör att det finns flera forskarutbildade anställda i kommunen inom just miljöområdet och dessa får en uppdatering av aktuell kunskap när de tjänstgör inom akademien.

De inspirerar också i sin tur akademien med sin aktuella kunskap från kommunerna. I andra länder är det inte ovanligt med s.k. inbäddade (*embedded*) forskare som tjänstgör kring specifika områden inom offentlig sektor.

FUI som motor för regional utveckling

Regional utveckling, kompetensutveckling och tillväxt är områden som står högt på dagordningen hos de kommunala beslutsfattare som gett underlag till forsknings- och förnyelsestrategin för Skåne. Inför en gemensam skånsk forskningsstrategi var dessa områden av stort intresse. Detta reser i sin tur frågor om vad begreppet ”regional utveckling” innefattar när det i EU-sammanhang diskuteras om ”socialt hållbar utveckling”, vilket utöver regionala tillväxtfrågor i ett ekonomiskt perspektiv också inkluderar aspekter som har med god boende- och livsmiljö, demokrati och mångfaldsfrågor att göra.

Ur en kommunal forsknings- och förnyelsestrategi för Skåne (2009):

”Att framhålla de 33 attraktiva kommunerna i Skåne ur ett kultur- och naturperspektiv men även med det goda livet som förebild, är en viktig del av forsknings- och förnyelsestrategin. Om de sociala, ekonomiska och ekologiska aspekterna vävs in i de sammanhang där det finns möjlighet; inom tillväxt- och kommunikationsfrågor, inom utbildningsområdet, inom folkhälsa och livskvalitet, med beaktande av kulturlandskapet, kommer hållbar utveckling i framtiden att förknippas med forskning och förnyelse i Skåne. Forskning som kan leda till förnyelse av det kommunala uppdraget i sin helhet efterfrågas. Det behövs således forskning som intresserar sig för de övergripande strategiska frågorna i en kommun, t.ex. nya samarbetsrelationer mellan kommuner och kommunala verksamheter. Eller frågor som skär på tvärs över förvaltningsgränserna, t.ex. hur vi skapar trivsel för äldre, hur vi möter klimatutmaningen, hur vi ger medborgarna reellt inflytande eller hur vi skapar integration mellan olika samhällsgrupper.”

Utöver de områden som berörts tidigare, vore det angeläget dels att studera FUI-miljöernas betydelse för regional och nationell utveckling, dels att analysera trender, tendenser och omvärldsförändringar med tonvikt på att stärka kvaliteten på forsknings- och innovationsmiljöerna. Vi har tidigare fått exempel på hur FoUI Norrbotten initierar mötesplatser, tankesmedjor och forskningsområden, som social hållbarhet, som kan förväntas leda till regional utveckling.

Innovationssystem som fungerar är andra viktiga incitament för utveckling. Av särskilt intresse vore att studera hur FUI-miljöerna och högskolor bidrar till regional utveckling, men även att följa upp aktuella lokala och regionala forsknings- och innovationsstrategier. Kommuner, landsting och regioner är kunskapsorganisationer av strategisk nationell betydelse men finansieringen är många gånger svag och nyckfull. De frågor som är på agendan för dagen tenderar att ta överhanden då ofta finansieringsmöjligheter följer med aktuella trender. Det vore av stor betydelse om ett långsiktigt stöd, liknande den tidigare s.k. Dagmarsatsningen, utgick både till uppbyggnad av och till befintliga lokala och regionala FUI-miljöer, samt till nationell samordning av FUI. Vidare behövs forskning om lokala och regionala FUI-strategier och hur dessa kan relateras till nationella satsningar men också vad de bidragit med i regionen.

Branschforskningsinstitut kopplar ihop forskning och innovation

Gibbons et al. (1994) hänvisar till en ny kunskapsstruktur för samhället och argumenterar att de traditionella institutionerna, där kunskap produceras inom ramen för ett universitet, börjar spela ut sin roll:

"The new model of knowledge is created in networks with nodes in many disciplines and also outside the university world. Research is evaluated by academics and universities, but also by companies and a variety of public sector bodies. The dissemination of research takes place not only in academic journals but also in the specialist press. The most important means of dissemination, however, is personal involvement and interaction. The flow of knowledge goes both ways, and everything is about interaction and exchange."

Branschforskningsinstitut kan ses som del i ett öppet innovationssystem:

Genom att utveckla FUI som en kunskapsnod, innefattas att kvalificerad akademisk forskning etableras som en resurs som är till gagn för kommuner och regioner. Forskningen skall fungera som ett gravitationsfält för kunskapsintensiva företag och kommuner och andra offentliga aktörer. Dessa är uppdragsgivare och bidrar med inspel från sin praktiska vardagsverklighet. Den akademiska forskningen interagerar med de kommersiella företag och kommuner som exploaterar den nya kunskapen i ett ständigt växelspel som gynnar och utvecklar alla parter.

FUI som branschforskning har nära samverkan på det nationella planet med forskningsfinansiärer och ger i sin satsning på forskning och innovation både kunskapsmässigt och tillväxtmässigt mervärde för regioner och kommuner. FUI blir en hävstångseffekt för tvärvetenskaplig verksamhet genom att utveckla konkreta bidrag till lösningar på, exempelvis, dagens miljö- och klimatfrågor och hjälp att förutse framtida problem genom återkommande omvärldsanalyser.

Forskarfredag på Campus i Skellefteå

Sammanfattande slutsatser

Som vi sett finns ett antal FUI-miljöer verksamma i Sverige. De har närhet till både kommuner och regioner och bygger kunskap som består både av idéer och initiativ till forskningsområden med kommunal och regional relevans. De har kontakt med lärosäten, med ett stort antal professionella på olika nivåer, verksamma i kommuner, landsting och regioner och äger dessutom instrument för kunskapsgenerering genom en uppsjö av deltagarorienterade, dialogskapande metoder. FUI är en viktig motor för regional utveckling och för att dessa miljöer skall fortsätta utvecklas krävs:

En ännu närmare koppling till lärosätena behövs genom en förstärkning av samverkan med det omgivande samhället. Detta kan åstadkommas exempelvis genom stöd till samverkans tjänster som delar sin tid mellan lärosätet och kommunen. Vidare är det viktigt att fullfölja den begynnande satsningen på kommundoktorander och andra delade tjänster. Forskningskommuner är ett framtidskoncept som bör uppmärksammas nationellt.

Meriteringssystemet behöver ses över. Det skall löna sig att samverka med omgivningen. Nya meriteringsgrunder behöver utvecklas. Rådande definitioner av kvalitet, samverkan och excellens behöver diskuteras vidare. Uppgiften att ta fram ett hållbart bedömnings-, belönings- och värderingssystem för att utföra samverkan är en ytterst viktig fråga att lösa.

Nyttobaserad forskning med hög kommunal och regional relevans skall särskilt prioriteras som grund för utveckling av kommuner och regioner i välfärdssamhället. FUI är en motor för lokal, regional och nationell utveckling.

Det vore av stor vikt om en långsiktig finansiering, liknande den tidigare sk Dagmarsatsningen, utgick som stöd både till uppbyggnad av och till befintliga lokala och regionala FUI-miljöer. Men också stöd till en samordningsplattform, ett nationellt FUI-institut avseende branschforskning, för kommuner och regioner där lokala och regionala satsningar kan genomföras.

Det finns behov av en ny forsknings- och innovationspolitik anpassad till systemets faktiska utseende. Kommuner och regioner är kunskapsorganisationer av strategisk nationell betydelse för framtiden.

Referenser i urval

Proposition 1959:105

SOU 1977:52 *Sektorsanknuten forskning och utveckling: sex fallstudier*

SOU 1999:66 *God vård på lika villkor- om statens styrning av hälso- och sjukvården*

SOU 2003:90 *Innovativa processer*

SOU 2008:18 *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren*

Benner, Mats & Sörlin, Sverker/VINNOVA (2015) *Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv*, Stockholm: VINNOVA

Bergström E. *Det dolda universitetet* DFR: 2000:2, Falun: 2000

Blom, B och Hyvönen, U (2004) FoU i det sociala arbetets tjänst – utkast till en tankeram. I: Hyvönen, U; Blom B och Westerberg, K (red) *FoU i det sociala arbetets tjänst. En reflekterande antologi om forsknings- och utvecklingsarbete i socialtjänsten*. Umeå kommun/UFFE

Blom, B och Hyvönen, U (2004) FoU i det sociala arbetets tjänst – en något utvecklad tankeram. I: Hyvönen, U; Blom B och Westerberg (red) K *FoU i det sociala arbetets tjänst. En reflekterande antologi om forsknings- och utvecklingsarbete i socialtjänsten*. Umeå kommun/UFFE

En studie av FoU-enheter inriktade på Individ- och familjeomsorg, Socialstyrelsen, Stockholm: november 2002. Ahrne, G; Börjeson, B och Thorén, E

Dahlgren, L-O (2001), <http://www.fryx.vasteras.se/LOD.htm>

Engström B.(2008) *FoU-verksamheter med inriktning mot individ - och familjeomsorg – en uppföljning*, Socialstyrelsen publikation 2008-123-3

Etzkowitz H (2008), *University – industry – government Innovation in Action*. Taylor & Francis Ltd

Faugert & Co (2015) *Långsiktig utveckling av svenska lärosätens samverkan med det omgivande samhället*, Stockholm: Faugert & Co, Technopolis Group

Gibbons, Michael. et al (1994). *The New Production of Knowledge. Dynamics of Science in Contemporary Society*. Sage, London

Gustavsson B. (2000) *Kunskapsfilosofi: tre kunskapsformer i historisk belysning*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Göranson B. (2001) *Spelregler – om gränsöverskridande*. Stockholm: Dialoger

Hyvönen, U; Blom B och Westerberg, K (red. 2004) *FoU i det sociala arbetets tjänst. En reflekterande antologi om forsknings- och utvecklingsarbete i socialtjänsten*. Umeå kommun/UFFE

Hyvönen, U (2004) Historien om UFFE. I: Hyvönen, U; Blom B och Westerberg, K *FoU i det sociala arbetets tjänst. En reflekterande antologi om forsknings- och utvecklingsarbete i socialtjänsten*. Umeå kommun/UFFE

Hyvönen, U: (2001) *Maktens etik och etikens makt. I: Utan fast punkt – om förvaltning, kunskap och etik i socialt arbete*. Socialstyrelsen

Hyvönen U, Karlsson P-Å, Lagercrantz K, Börjeson M, Alexandersson K, Hajtowitz E, Rönnbäck E, Wånell S-E, Malmberg Nord M & Bokenstrand C. FoU-miljöers roll för en evidensbaserad praktik (2010, 2013) *Nationellt positionspapper 1 och 2*, Sveriges kommuner och Landsting

Jehpson T. (2015) *Måste kommunerna planera sitt hav? Resultat från en forskningscirkel september-december 2014* Lund: Forskning och innovation (FoI) Skriftserie 2

Lagercrantz K (1998) *Skilda världar – om mötet mellan forskningen och socialt vardagsarbete*. Lund: FoU Skånes skriftserie 1

Lagercrantz K. (2009) *En kommunal forsknings- och förnyelsestrategi för Skåne*. Lund: Forskning och Innovation (FoI), Skriftserie 1

Lagercrantz K. (2011) *Kommunchefers roll och kunskapsanvändning* Lund: Forskning och Innovation (FoI), Skriftserie 3

Lagercrantz K. & Palo T. (2011) *Programförklaring – (FoI) Forskning och Innovation inom miljö och samhällsbyggnad*. www.kfsk.se

Lagercrantz K. & Palo T. (2012) *Forskningsbehov hos Skånes kommuner inom miljö och samhällsbyggnad* Lund: Forskning och Innovation (FoI) Skriftserie 6

- Molander B. (1996) *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos.
- Möller P (2005), *Forskning och utveckling i kommuner, landsting och regioner*. Sveriges Kommuner och Landsting i samarbete med Dalarnas forskningsråd
- Nowotny, Helga; Scott, P; Gibbons, Michael (2001), *Rethinking Science – knowledge and the public in an age of uncertainty*. Polity 2001
- Polanyi M. (1983) *The tacit dimension*. Gloucester: Peter Smith
- Regeringens proposition 2008/09:50
- Regeringens proposition 2012/13:30
- Rigné, E.M. et al. (2007) *Kunskapandets och den lokala politikens utmaningar: en idéskrift till ett forskningsprogram*, Linköping: Centrum för Kommunstrategiska Studier
- Rigné, E.M. (2012) *Utmanande utbildning*, Linköping: Regionförbundet Östsam
- Sveriges Kommuner och Landsting (2009) *Innovativa kommuner, red. Frankelius & Utbult*, Stockholm: SKL
- Sveriges Kommuner och Landsting (2013) *Samverkansplattformar – en pilotstudie*, Stockholm: SKL
- Sveriges Kommuner och Landsting (2014), *Förutsättningar för innovation Enkätundersökning om kommuner och landstings syn på innovationsfrågor*. Stockholm: SKL
- Sveriges Kommuner och Landsting (2015a) *FUI-miljöer i offentlig verksamhet – forsknings-, utvecklings- och innovationsmiljöer i kommuner, landsting och regioner*, Stockholm: SKL
- Sveriges Kommuner och Landsting (2015b) *Underlag till 2016 års forsknings- och innovationspolitiska proposition*, Stockholm: SKL
- Sandström U (1994), *Mellan politik och forskning*. Staten och byggforskningen 1960-1992. Byggforskningsrådet, Stockholm

Sällström P. (1999) *Sinnena ljuger inte*. Kristianstad: Dialoger

Tydén T & Blücher S (2007), *Network as a Tool for Competence Development*. Paper to the conference "Meaning, Relevance and Variation. The Second Nordic Conference on Adult Learning, 17-19 April 2007, Linköping University

Tydén T & Kostela J (2010), *FoU i kommuner, landsting och regioner Delrapport tre från IKA-projektet om regionala FoU-miljöer*. I: Sveriges Kommuner och Landsting 2010. webbutik.skl.se

Tydén T red (2009), *Gott & blandat. Om FoU-miljöer i kommuner, landsting och regioner*. Dalarnas forskningsråd i samarbete med Socialstyrelsen och Sverige Kommuner och Landsting

Uhlin Å (1996) *Kunskapens många språk – Om offentliga strategier för lärande i små och mellanstora företag*, Oslo: Fafo, Falk hurtigtryck

Utanför det akademiska rummet Forsknings-, utvecklings- och innovationsmiljöer i praktiken

Forskning, utveckling och innovation är aktiviteter som finns lokaliserade också utanför universiteten och högskolorna – det akademiska rummet. I Sveriges kommuner, landsting och regioner finns det flera olika miljöer där detta pågår. I denna rapport presenteras sex av dem, belägna från Skåne till Norrbotten. Exempelen visar på deras organisering och finansiering, liksom vilka forsknings- och utvecklingsområden de är verksamma inom. Politiker och kommunchefer berättar om sin syn på vikten av att dessa miljöer finns, och vad man hoppas på att de skall kunna bidra med till kvalitets- och verksamhetsutveckling. Rapporten kompletterar "FUI-miljöer i offentlig verksamhet", publicerad av SKL 2015.

Välkommen på en tur genom ett nytt och spännande forskningslandskap!